

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Miia Kaskentaus

MUISTELUTYÖ VANHENEVAN IHMISEN IDENTITEETIN JA
OSALLISUUDEN VAHVISTAJANA – VOIMAANNUTTAVIA KOKEMUKSIA
ELIMÄEN HOIVAKODIN MUISTISAIRAILLE KUVIKSI MAALATUISTA
MUISTOISTA

Opinnäytetyö 2014

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

MIIA KASKENTAUS

Muistelutyö vanhenevan ihmisen identiteetin ja osallisuuden vahvistajana – Voimaannuttavia kokemuksia Elimäen hoivakodin muistisairaille kuviksi maalatuista muistoista

Opinnäytetyö

56 sivua + 7 liitesivua

Työn ohjaaja

Lehtori Merja Hautalainen

Toimeksiantaja

Kouvolan kaupunki, Elimäen hoivakoti, Hannele Kettunen

Helmikuu 2014

Avainsanat

vanhustyö, sosiokulttuurinen innostaminen, muistelutyö, luovat menetelmät, ryhmätoiminta, voimaantuminen

Opinnäytetyön lähtökohtana oli tilaus fyysisen toimintaympäristön kehittämistyöstä, jonka tavoitteena oli luoda muistisairaille asukkaille arjen toimintaa tukevia virikkeitä kuvallisin keinoin hoivakodin tiloihin. Kuvien tarkoitus oli herätellä asukkaita aktivoitumaan ja muistelemaan, vahvistaa heidän voimavarojaan ja kokemustaan osallisuudesta sekä elävöittää asukkaiden ja hoitohenkilökunnan välistä vuorovaikutusta.

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus koostui hoivakodin neljän yli 70-vuotiaan muistisairaana naisen muisteluryhmän ohjaamisesta. Muistelutyön toteutuksessa hyödynnettiin luovia menetelmiä, jolloin työskentelyssä korostuivat toiminnallisuus, yhteisöllisyys ja kokemus osallisuudesta. Ryhmässä jokaisella oli mahdollisuus tulla kuulluksi ja peilata kokemaansa ja tuntemaansa suhteessa toiseen. Muistelutyön keinoin saatettiin yhteen kaikenlaista ihmisissä ilmenevää erilaisuutta ja rakennettiin yhteisöllisyyttä, joka synnytti välittämisen kulttuuria.

Ryhmätoiminnan aikana kerättiin asiakkaiden kokemusmaailmasta tietoa, johon kuvien suunnittelu perustui. Tiedonkeruu koostui asiakkaiden muistojen tallentamisesta, muistoihin ja niiden jakamiseen liittyvien tunnetilojen herkistyneestä havainnoinnista sekä ryhmän sisäisen dynamiikan ja vuorovaikutuksen ja niissä tapahtuvien muutosten havainnoinnista.

Maalaukset muistoista ja taidenäyttelyn hoivaosastolla toteuttivat yhteistyössä Kouvolan seudun ammattiopiston Kulttuurin toimipisteen toisen vuoden kuva-artsaaniopiskelijat. Maalauksia sekä ryhmäläisten omia töitä ja muistoja yhdistelevä kirjanen toteutettiin muistoksi ryhmätoimintaan osallistuneille naisille. Se on toiminut hoitohenkilökunnan työvälineenä tukien muistisairaana kohtaamista arjessa sekä muodostunut naisille itselleen erittäin merkitykselliseksi välineeksi muistaa ja muistella edelleen.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

MIIA KASKENTAUS

Reminiscence as a Strengtheners of Aging Person's Identity and Implication – Creating Empowering Experiences to the Elderly with Dementia in Elimäki Nursing Home by Painting the Memories

Bachelor's Thesis

56 pages + 7 pages of appendices

Supervisor

Merja Hautalainen, Senior Lecturer

Commissioned by

City of Kouvola, Elimäki Nursing Home for the Elderly, Hannele Kettunen

February 2014

Keywords

elderly care, socio-cultural animation, reminiscence, creative methods, group functioning, empowerment

The aim of the study was to create visual stimuli that would support the everyday activities of the residents with dementia in the nursing home. Purpose of the images was to awaken residents to remember together so that their resources and experience of implication would be strengthened. Images would also brighten up the interaction between the residents and the nursing personnel.

The functional part consisted of steering the reminiscence group of four over 70-year-old female residents of the nursing home. The use of creative methods brought emphasis of functionality, sense of community and experience of implication to each group member. They were given opportunities to be heard, and to compare their experiences and feelings through the relations between one another. Through the means of the reminiscence work all kinds of differences that occurred between people were brought together. This was to create sense of community that gave birth to culture of caring.

During the group functioning knowledge of group members' experience of the world was collected. Design work of the images was based to this knowledge. Collection of information consisted of storing the memories, observing emotions that were linked with sharing of memories as well the changes in internal dynamics and interaction of the group.

Paintings and an exhibition in the nursing home was carried out in cooperation with Kouvola Region Vocational College's department of Culture. A booklet, which combines memories and paintings both from the group members and the students, was carried out to commemorate the women who participated in arranged group activities. It serves as a tool for the nursing personnel as well as for the women in order to support and encounter the daily life with the residents with dementia.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 KOUVOLAN KAUPUNGIN IKÄIHMISTEN PALVELUT MURROKSESSA	7
2.1 Asumispalvelut	11
2.2 Elimäen hoivakoti	12
3 SOSIAALISEN TARVE VANHUSTYÖSSÄ	13
3.1 Vahvan vanhuuden eväitä	16
3.2 Ympäristön merkityksistä	18
4 SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN	20
4.1 Sosionomin rooli innostajana	24
4.2 Sosiokulttuurinen työ vanhusten parissa	27
5 MUISTELUTYÖ	30
5.1 Muistot vanhuuden identiteettiä rakentamassa	31
5.2 Luovat menetelmät muistelutyön tueksi	34
6 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KUVAUS	36
6.1 Tarkoitus ja tavoitteet	36
6.2 Muisteluryhmä	38
6.3 Muistojen työstäminen maalauksiksi	40
7 TOIMINNALLISEN OSUUDEN ARVIOINTI	42
7.1 Muisteluryhmän ohjaus	42
7.2 Yhteistyö KSAO:n kanssa	46
7.3 Jatkuvuuden ulottuvuudet	47
8 AMMATILLISEN OSAAMISEN ARVIOINTI	48
LÄHTEET	51
LIITTEET	
Liite 1. Mukavii muistoi -kirjanen	

1 JOHDANTO

Suomalaisen yhteiskunnan kehitys ja muutokset sosiaalipolitiikassa ovat luoneet vanhusten palvelutarpeiden uudelleen määrittelyä, jolloin asiakaslähtöisyys ja sosiaalisen tarve on alkanut korostua sosiaali- ja terveysalan arvoperustassa. Vanhuuden medikalisoinnin rinnalle on noussut vaihtoehtoinen näkemys vanhuudesta elämänvaiheena muiden rinnalla. Vanhuus on alettu hiljalleen nähdä hyvinvointivajeiden muodostamisen sijaan myös mahdollisuutena luoda edelleen uutta. (Mäkinen, Kruus-Niemelä & Roivas 2009, 9; Rautajoki & Kairala 2006, 1–2.)

Vanhusten kohtaamisessa on omat haasteensa, mutta dialogisen suhteen luominen ja voimaannuttavien kokemusten etsiminen ja löytäminen eivät ole poissuljettuja mahdollisuuksia, jos emme itse tee niistä sellaisia. Muistihäiriöistä ja -sairauksista kärsiviä vanhuksia pidetään usein omaan maailmaansa kadonneina, toivottomina tapauksina, koska heidän kosketuksena tähän aikaan ja paikkaan on pieniä hetkiä lukuun ottamatta kadonnut. Heille tulisi tarjota mahdollisuuksia muistaa jotakin sellaista, mitä he eivät enää muista. Muistelutyön avulla he voivat päästä kosketuksiin muistojensa, eletyn elämänsä kanssa, mikä antaa voimia selvitä pitkälle päivään ja sen ylikin. Muistelu auttaa vanhusta oman elämänsä hahmottamisessa toimien samanaikaisesti kuntouttavana keinona omien muistitoimintojen ylläpitämisessä. Vanhuus ei merkitse vielä loppua, matkanpäättä. Vaikka se näyttäytyy meille usein pysähtyneisyyden aikana, se on pikemmin kuin joki, joka näyttää tyyneltä, mutta virtaa voimalla.

Ryhdyin alustavasti suunnittelemaan opinnäytetyötäni Elimäen hoivakodin palveluesimiehen Hannele Kettusen KyAMK:lle tekemän seinämaalaustilauksen pohjalta keväällä 2012. Kettusen tilaus koski kiinnostusta kehittää hoivakodin ympäristöä niin, että muistisairaille asukkaille luotaisiin arjen toimintaa tukevia virikkeitä kuvallisin keinoin osastojen seinille. Kettunen itse mainitsi toivottavana ideana vanhuksille tuttujen kuva-aiheiden, kuten maatilan eläinten, käytön niin, että asukkaat voisivat esimerkiksi seurata kissan kulkua läpi osaston ja hoivakodin tilojen. Sosiaalialan opinnäytetyönä projekti edellytti aiheen lähestymistä sosiaalisen näkökulmasta. Näkökulmaksi alkoi muodostua asiakaslähtöisyys ja sitä kautta asiakkaan voimavaroja ja osallisuutta tukeva menetelmällinen työskentely. Ajatus muisteluryhmän kasaamisesta alkoi kirkastua.

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys on sosiokulttuurisen innostamisen pedagogiikassa, jonka lähtökohdille ja menetelmille perustin työskentelyni asiakkaiden kanssa. Ryhmätoiminnan avulla oli mahdollista kerätä erityistä tietoa, joka lähtökohtanaan kulttuuri- ja taideopiskelijat toteuttivat taidenäyttelyn hoivakodin tiloihin. Tiedonkeruussa oli kysymys asiakkaiden muistojen tallentamisesta, mutta myös muistoihin ja niiden jakamiseen liittyvien tunnetilojen ja tunnelmien herkistyneestä havainnoinnista. Tämä merkitsi myös ryhmän sisäisen dynamiikan ja vuorovaikutuksen sekä niissä tapahtuvien muutosten havainnointia prosessin aikana. Muistoista maalattujen kuvien vaikuttavuuden mahdollisuudet koettiin moninaisina: ne herättelisivät asukkaita aktivoitumaan ja muistelemaan sekä näin ollen toisivat sekä asukkaita että henkilökuntaa lähemmäs toisiaan elävöittämällä heidän välistä vuorovaikutusta.

Itse ryhmätoiminta sekä yhdessä jakamisen ja tekemisen tuloksena syntyneet maalaukset toivat esiin voimavaroja ja vahvistivat vanhusten kokemusta osallisuudesta. Koska näyttely oli väliaikainen, toteutin opiskelijoiden maalauksia sekä ryhmäläisten omia töitä ja muistoja yhdistelevän kirjaseen ryhmätoimintaan osallistuneille vanhuksille. Kirjaseen toteutuksella oli tarkoitus ylläpitää muistelutyön avulla saavutettua jatkuvuuden tunnetta sekä luoda samalla uutta. Se antoi mahdollisuuksia tukea ryhmän jäseniä jatkossakin jakamaan muistojaan ja rakentamaan sitä kautta omaa minuuttiaan matkalla menneisyyteen, mikä antaisi voimavaroja myös kohdata tulevaisuus.

2 KOUVOLAN KAUPUNGIN IKÄIHMISTEN PALVELUT MURROKSESSA

Kouvolan kaupungin hyvinvointikertomuksessa (2010, 5) luonnehditaan yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointiin vaikuttavan muun muassa sosioekonomiset, kulttuuriset ja ympäristön olosuhteet, elinolot, sosiaaliset ja yhteisölliset verkostot, yksilön elämäntyyli ja yksin häneen liittyvät muut tekijät, yhteenkuuluvuus ja huolenpito sekä ihmisten aineelliset ja henkiset voimavarat. Yleisesti ottaen hyvinvointiin vaikuttavat myös palvelujärjestelmä ja sen toimivuus. (Kouvolan kaupungin hyvinvointikertomus 2010, 5.) Hyvinvointipalvelujen tuottamisen rakenteellisiin kysymyksiin ja haasteisiin on viime vuosina pyritty vastaamaan sosiaalipoliittisten tavoitteiden muodossa. Welfare mix -ajattelu on rantautunut hyvinvointipalveluja ohjaavaan yhteiskunnalliseen keskusteluun eri sektoreiden toteuttamana yhteisenä toimintana,

joka mahdollistaisi monimuotoisten ja näin ollen myös tehokkaiden ja inhimillisten ratkaisujen vaihtoehdon varteenotettavuuden palvelujärjestelmässämme. Erialaisten toimintakulttuureiden yhtenäistäminen yhdessä palvelujen koordinoinnin ja hallinnoinnin kanssa on kuitenkin todella suuri haaste. (Kolkka, Mantela, Holopainen, Louhela, Packalén & Kaisvu 2009, 20–21.)

Suomalainen väestö ikääntyy, kun eläkeikäisen väestön määrän on ennustettu kasvavan useiden tulevien vuosikymmenien ajan suhteessa muuhun väestöön (Väestöennuste 2009–2060, 2009). Tämä kehityssuunta haastaa etsimään uudenlaisia ratkaisumalleja mahdollistamaan vanhusten hyvinvoinnin kokonaisvaltaisen tukemisen tulevaisuudessa. Aiempaan verrattuna yhä enenevässä määrin kehittämistyön lähtökohdaksi pyritään nostamaan asiakaslähtöisyys, jonka turvin asiakkaan tarpeet, kokemukset ja odotukset astuvat keskiöön suunniteltaessa vanhuksille kestävän taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen palveluja. (Mäkinen, Kruus-Niemelä & Roivas 2009, 9.)

Kouvolan kaupungin kuvaillaan olevan tällä hetkellä monelta taholta tulevien muutospainoiden kohteena. Metsäteollisuuden rakennemuutoksen vaikutukset alkoivat näkyä täällä jo 2000-luvun alkupuoliskolla ja jatkuvat edelleen, kun viimeisimpänä suljettiin Myllykosken paperitehdas vuonna 2011. Globalisaation paineet näkyvät pikkuhiljaa myös muilla toimialoilla. Myös väestörakenteen kehityssuunta uhkaa alueen elinvoimaisuutta tulevaisuudessa. Alueen kuuden kunnan yhdistymisellä suur-Kouvolaksi vuonna 2009 pyrittiin taistelemaan elinvoiman säilymisen puolesta. Yhdistyminen aiheutti kuitenkin myös omat muutospaineesa, ja organisaatiomuutokset tulevat vielä viemään oman aikansa ennen asettumista uomiinsa. (Kouvolan kaupungin hyvinvointikertomus 2010, 15.)

Kaupungin väkiluku on vähentynyt viimeisen kymmenen vuoden ajan tasaisesti noin 400 henkilöllä vuodessa. Väestön osuuden pienentyminen ja ikärakenne vaikuttavat merkittävästi palvelujen tarpeeseen ja järjestämiseen. Kouvolassa vanhusväestön osuus on muihin suuriin kaupunkeihin verrattuna suurin, ja edelleen kasvamaan päin, kun taas nuorten osuus vastaavasti vähenee. (Kouvolan kaupungin hyvinvointikertomus 2010, 7.) Kouvolan alueella 75 vuotta täyttäneiden ikääntyneiden asukkaiden määrän on laskettu kasvavan vuosien 2011 ja 2020 välillä 24 prosentilla reilusta 8750 asukkaasta 10 900 asukkaaseen. Ennuste keskivaikean ja vaikean

dementian esiintyvyydestä 65 vuotta täyttäneillä kouvoolalaisilla ikäihmisillä lupailee muistisairaiden määrän kaksinkertaistuvan vuosien 2010 ja 2040 välillä, kun vuonna 2010 muistisairaiksi luettiin reilu 1860 asukasta. Kouvolan kaupunki on pyrkinyt vastaamaan väestörakenteellisiin muutoksiin kehittämällä iäkkäille kohdennettua palvelujärjestelmäänsä portaittain etenevästä mallistaan kohti yksiportaista mallia. Palveluverkon kehittämistyö on alkanut vuonna 2009, ja se on jatkunut sittemmin vaiheittain. Vuosina 2009–2011 on pitkäaikaislaitospaikkoja vähennetty ja puolestaan tehostetun asumispalvelun paikkoja suhteessa lisätty. Varhaisen tuen palveluita on kehitetty sekä kotihoidon, asumispalveluiden ja omaishoidon kriteereitä tarkennettu. (Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014, 3–7.)

Palveluverkon kehittämisen toinen vaihe käynnistyi vuonna 2012, ja sen on tarkoitus jatkua aina vuoteen 2015 saakka. Tänä aikana kehittämistyötä ohjaavat niin valtakunnalliset, alueelliset kuin paikalliset ikäihmisten palvelujen kehittämistä koskevat strategiset linjaukset (taulukko 1).

Taulukko 1. Kouvolan kaupungin ikäihmisten palveluverkkosuunnitelmaa ohjaavat strategiset linjaukset (Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014, 8)

	Strategiset linjaukset	Tavoitteet
Valtakunnallinen	Ikäihmisten laatusuositus Ikäneuvo-työryhmän muistio Ikähoiva-työryhmän muistio Kaste-ohjelma Ikälain, sosiaalihoitolaian ym. valmistelu Valviran/ Aluehallintoviraston linjaukset	Asiakaslähtöisyys Itsemääräämisoikeus Osallisuus Toimijuus Koti, kodinomaisuus Terveysten ja hyvinvoinnin edistäminen Palvelujen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen
Alueellinen	Kaakon SOTE-INTO Ester hanke (osa Kaste-ohjelmaa)	Sosiaali- ja terveydenhuollon integroituja palveluja rakenteiden ja toiminnan tasolle Terveyserojen kaventaminen
Paikallinen	Kaupunkistrategia Ikäpoliittinen ohjelma Hyvinvointipalvelujen organisaatiouudistus Talouden tasapainotus	Tavoitteellisuus ja tehokkuus Luotettavuus ja turvallisuus Asiakaslähtöinen prosessiorganisaatio jatkuva palvelurakenteen arviointi

Ikäihmisten palvelustrategiassa korostuu linjausten mukainen asiakaslähtöisyys ja osallisuus. Ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen palveluja pyritään lisäämään, jolloin ikäihmisillä on mahdollisuus saada hyvissä ajoin ohjausta ja tukea toimintakykynsä ja hyvinvointinsa ylläpitämiseen. Ohjausta ja neuvontaa lisäämällä sekä palvelutarpeen arviointia ja palveluohjausta vahvistamalla kohdennetaan palveluja asiakkaiden yksilölliset tarpeet huomioiden ja taataan palvelujen vaikuttavuuden moniulotteisten mahdollisuuksien toteutuminen. Merkittävää on, että gerontologisen sosiaalityön kehittämisen tarve on tunnustettu paikallisella tasolla. (Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014, 12, 15.)

Palveluverkon kehittämisen kolmannen vaiheen tavoitteisiin on kirjattu selkeä ero asumisen ja hoivan välille. Tämä merkitsee laitosten lopullista alasajoa palveluiden järjestämistapojen monipuolistumisen myötä. Ikäihmisten palveluja on tarkoitus kehittää jatkossa myös selkeästi yhteistyössä kolmannen sektorin ja yritysmaailman kanssa. Kehittyvää teknologiaa pyritään hyödyntämään valjastamalla sitä niin asiakkaiden kuin henkilöstön käyttöön. (Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014, 40.)

Palvelurakenteen muutoksen kustannusvaikutukset tulevat näkymään vasta pidemmän aikavälin kustannusseurannan tuloksena. Varmaa kuitenkin on, että kustannusten kasvun hillitseminen ikäihmisten palvelurakennetta uudistamalla tulee tuomaan taloudellisia säästöjä kunnalle, kun tehokkuutta kyetään lisäämään muun muassa palveluiden tarjonnan perustuessa selkeästi suoraan arvioituun palvelutarpeeseen. Muutoksen vaikuttavuutta yleisellä tasolla on Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelmassa linjattu muun muassa asiakkaiden omavastuun ja osallisuuden korostumisena sekä ikäihmisten määrän kasvun vaikutusten hallintana ja uudenlaisten palvelutottumusten juurruttamisena toimivaksi osaksi ikäihmisten arjen hallintaa. Suunnitelmassa on korostettu myös laadun merkitystä hyvinvoinnille ympäristön vaikutusten ja toimintakyvyn tukemisen mahdollisuuksien näkökulmasta, kun tuotetaan kokonaisvaltaisesti laadukkaita palveluja ikäihmisille. (Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014, 30, 36.)

2.1 Asumispalvelut

Kouvolan kaupungin perusturva järjestää sosiaalihuoltolain (1983/710) 17 §:n ja -asetuksen (1983/607) 10 §:n säädösten mukaisia asumispalveluja henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua ja tukea asunnon ja asumisensa järjestämisessä. Lisäksi laitoshoidon järjestäminen perustuu vielä erikseen sosiaalihuoltolain (710/1983) 17 ja 24 §:iin ja -asetuksen (607/1983) 11 §:ään liittyen asiakkaan hoidon järjestämiseen sosiaalihuollon toimintayksikössä. (Asumispalveluiden kriteerit ja palvelukuvaukset 2011, 3.) Tavallinen syy vanhusten palveluasumiselle tai laitoshoidolle on jokin dementoiva sairaus. Nyky-yhteiskuntamme suuri eettinen haaste on tarjota muistinsa ja toimintakykynsä menettäneille vanhuksille mahdollisuus arvokkaaseen vanhenemiseen vanhushuollon palvelujen piirissä. Hoivatyön toteuttaminen on haastavaa, kun asiakas kokee menettävänsä hallinnan omasta elämästään ja kärsii näin ollen turvattomuuden tunteista, levottomuudesta ja ahdistuneisuudesta. (Kolkka ym. 2009, 173–174.)

Muistisairaiden hoito on perinteisesti perustunut kuntouttavalle ja toimintakykyä tukevalle työotteelle. Muistisairaana ihmisen yksilöllisyyden tunnustaminen ja sen kunnioittaminen on asetettu työn lähtökohdaksi. Muistisairaankin itsenäisyyttä kyetään halutessa tukemaan sekä tunnistamaan hänen toimintakykynsä säilyneiden, heikentyneiden ja menetettyjen osa-alueiden voimavaroja. Tukevan toiminnan tulisi olla ennen kaikkea aktivoivaa ja virikkeitä luovaa, mikä synnyttää muistisairaissa mielihyvää ja onnistumisen kokemuksia. (Heimonen 2007a, 44.) Kouvolan kaupungin ikäihmisten asumispalveluiden tavoitteeksi on asetettu asiakkaiden omien voimavarojen ja omatoimisuuden tukemisen. Hoivan ja huolenpidon tavoitteena on taata ikäihmisen kokonaisvaltainen hyvinvointi, joka perustuu asiakkaan kokemukseen hyvästä olost ja turvallisuuden tunteesta. Hoivan ja huolenpidon suunnitelmallinen toteutus rakentuu asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioivaan hoito- ja palvelusuunnitelmaan. (Asuminen.)

Kouvolan kaupungin ikäihmisten asumispalvelut jakautuvat palveluasumisen ja hoiva-asumisen kokonaisuuksiksi. Hoiva-asumisen yksiköt tuottavat ympärivuorokautisen hoivan palveluja. Ne ovat tarkoitettu 65 vuotta täyttäneille tuettua asumismuotoa tarvitseville asiakkaille, joille kotihoidon ja muiden tukipalveluiden apu ei ole riittävä päivittäisistä toimista selviämiseen. Hoiva-asumisen työntekijät ovat paikalla ja

asiakkaiden tukena kaikkina vuorokauden aikoina. Asumispalveluihin haetaan yhteistyössä asumispalveluohjauksen kanssa. Sen tehtäviin kuuluu nimenomaan ympärivuorokautista hoivaa tarvitsevien vanhusten tarkoituksenmukainen pitkäaikaisten hoivapaikkojen koordinointi kunnan omiin asumispalveluyksiköihin ja laitoshoitoon tai vaihtoehtoisesti ostopalvelusopimusten perusteella yksityisten palveluntuottajien tehostettuun palveluasumiseen. Asiakas täyttää SAS-hakemuksen, jossa arvioidaan asiakkaan hoidon tarvetta. Hakemuksen perusteella asumispalveluohjaus tekee päätöksen asumispalvelupaikasta yhteistyössä asiakkaan, omaisen ja hänen asioistaan vastaavan sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa. (Asuminen; Asumispalveluohjaus; Hoiva-asuminen.)

2.2 Elimäen hoivakoti

Elimäen hoivakoti kuuluu Kouvolan kaupungin omien hoiva-asumista tuottavien palveluyksiköiden joukkoon. Nimensä mukaisesti se sijaitsee keskellä Elimäen taajamaa, kuutostien varrella noin 25 kilometriä Kouvolan keskustasta lounaaseen. Hoivakotiin kuuluu kaksi osastoa, Toivola ja Tyynelä, joilla on yhteensä 29 pitkäaikaishoitopaikkaa. (Elimäen hoivakoti; Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014, 19.) Elimäen hoivakoti on aiemmin lukeutunut niin sanottua laitoshoidon palvelua tuottavaksi yksiköksi, jonka toiminta on muuttunut 1.1.2014 alkaen. Hoivakoti siirtyi Elimäellä sijaitsevan Vaskirinteen palvelukeskuksen yhteyteen, jolloin sen toiminta on myös muutettu tehostetuksi palveluasumiseksi Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014 mukaisesti. Suunnitelman toteutus tukee laitoshoidon vähentämisen tavoitteita tehostettua palveluasumista lisäämällä, kun Elimäen hoivakodin 29 asiakaspaikkaa yhdistettiin Vaskirinteen vanhainkodin 15 asiakaspaikan kanssa uudeksi kokonaisuudeksi. (Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelma 2012–2014, 17, 22.)

Ikäihmisten asumispalveluiden arvopohjassa korostuvat asiakaslähtöisyys ja kuntouttava työote, vanhuuden kunnioittaminen ja arvostaminen elämänvaiheena sekä asiakkaan valinnanvapauden turvaaminen. Toimintaperiaatteissaan asumispalvelut korostavat kodinomaista asumista, asiakkaan elämäntilanteen yksilöllistä huomioimista sekä yhteistyötä omaisten kanssa asiakkaan omien toiveiden ja voimavarojen puitteissa. (Asumispalveluiden kriteerit ja palvelukuvaukset 2011, 3.) Elimäen hoivakodin toimintaympäristöstä huokuu asumispalveluiden arvojen ja

toimintaperiaatteiden suuntainen toiminta. Sekä yleisissä että asukkaiden omissa huoneissa on panostettu kodinomaisen asumisen kokemuksen saavuttamiseen ja näin ollen tietoisesti rakennettu laitosmaiseen rakennukseen viihtyisää ja vanhuksille virikkeitä luovaa ympäristöä. Vanhusasukkaiden kohtaamisessa korostuvat heidän yksilöllisten elämäntarinoidensa ja -tilanteensa kunnioittaminen sekä tarpeiden moniulotteinen huomioiminen ja niihin vastaaminen.

3 SOSIAALISEN TARVE VANHUSTYÖSSÄ

Vanhustyö on luonteeltaan monimuotoista. Ikäihmisen tarpeista ja niihin vastaamisesta huolehtivat useat sosiaali- ja terveydenalan ammattilaiset yhteistyössä vapaaehtoisten ja omaisten kanssa. Vanhustyön keskusliiton toiminnanjohtaja Pirkko Karjalainen kuvailee vanhustyön olemusta kattavasti sanoilla tieto, taito, tahto ja tunne. Kaikkein oleellisinta vanhustyössä on ikäihmisen tuentarpeen kokemisen ymmärtäminen. Pelkällä tehokkaalla työstä suoriutumisella ei useinkaan tavoiteta vanhuksen tarvetta tuntea olevansa arvostettu. (Karjalainen 2012; Rautajoki & Kairala 2006, 1.)

Vanhustyön piirissä on huolta aiheuttanut sosiaalisen katoaminen, sillä vanhuuden medikalisointi jatkuu edelleen. Siitä viitekehyksestä käsin tehtyjen tulkintojen väliin on hankalaa istuttaa uutta lähestymistapaa, joka korostaisi ikäihmisen oikeutta yksilölliseen ja kokonaisvaltaiseen tuen saantiin. Elämänlaadun kannalta sosiaalialan näkökulman huomioiminen vanhustyössä on keskeistä. Se korostaa ehkäisevää ja ennakoivaa työtä sekä huomioi merkittävässä määrin osallisuuden mahdollistamisen ja ikäihmisen omien voimavarojen käyttöönoton. (Rautajoki & Kairala 2006, 1–2.) Sosiaalialan ammattilaista tarvitaan ennen kaikkea tukemaan ikääntyvän ihmisen psykososiaalista toimintakykyä, joka usein jää huomiotta esimerkiksi heikentyneen liikuntakyvyn sekä siitä johtuvan avuntarpeen vuoksi. Ikäihmisen hyvinvoinnin näkökulmasta kokemus elämän tarkoituksellisuudesta, tulevaisuuden odotuksista sekä mielialaan ja muistiin liittyvistä tekijöistä vaikuttavat merkittäväällä tavalla arjesta selviytymiseen. (Ihalainen & Kettunen 2006, 198–199.)

Vanheneminen on myös sosiaalinen prosessi, minkä vuoksi myös sosiaaligerontologinen tieto näyttölee merkittävää osaa vanhusten parissa tehtävässä työssä korostaen ikääntymisen sosiaalista ulottuvuutta. Ikäihmisten hyvinvoinnin vahvistamiseen voidaan vaikuttaa edistävällä kiinnittämällä huomiota olosuhteisiin,

yhteisöjen toimivuuteen ja itse ikääntyvän toimintakykyyn. Se on muutostyötä, jota tehdään niin yksilöiden, perheiden kuin yhteisöjen parissa sosiaalisten ongelmien tilannearviointiin ja ratkaisuprosesseihin perustuen. (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 228–229.) Jotta sosiaalialan ammattilaisen osaaminen saataisiin valjastettua osaksi vanhustyön moniammatillisuuden mahdollisuuksia ja sen kehittämistä, merkittäviä muutoksia vanhuuden käsitteessä tarvitaan edelleen. Vanhuus tulisi nähdä elämänvaiheena muiden elämänvaiheiden rinnalla. (Rautajoki & Kairala 2006, 1–2.)

Vanhuksen rooli yhteiskunnassamme on varsin selkiytymätön. Käsitys vanhusten tarpeista vastaa monesti varsinkin nuorempien keskuudessa niitä samoja tarpeita, joita muilla aikuisikäryhmillä on, arvojärjestystä saatetaan vain pitää erilaisena. Vanhusten omassa keskuudessa saatetaan puolestaan pitää edelleenkin vahvasti kiinni perinteisiä käsityksiä, joissa vanhuksen rooli on varsin passiivinen. Tämän vuoksi monet vanhukset ilmaisevat tunteitaan ja toivomuksiaan aremmin, sillä heitä ohjaa syvälle juurtunut ajattelumalli, joka liittyy tarpeiden esiintuomisen riippuvuuteen toisista ja pelkoon torjutuksi tulemisesta. Vuorovaikutustilanteessa on päästävä heidän ajattelutapansa lähteille sekä selvitettävä hienovaraisesti, millaisia heidän todelliset tarpeensa ja toiveensa ovat. Ymmärretyksi tuleminen on askel kohti luottamukseen perustuvaa vastavuoroista kommunikaatiota. (Ojala & Uutela 1993, 69.)

Eri sukupolvet jakavat erilaisen historian, johon vaikuttaa yhteiskunnan jatkuva kehitys ja siihen muutosprosessiin sidoksissa olevat yhteiskunnalliset tapahtumat. Jaettu historia vaikuttaa myös ihmisten yksilöllisiin elämänkulkuihin, jolloin nekin muokkaantuvat eri tavoin ajasta riippuen. Oman sukupolveni kokemus elämäkulusta ja jaetusta historiasta on kovin toisenlainen kuin isovanhempieni sukupolven. Ojala ja Uutela (1993, 68) ovat kirjoittaneet eri sukupolvien kohtaamisen haasteista. He kehottavat nuoria tutustumaan asioihin ja tapahtumiin, jotka vanhukset ovat kokeneet merkittäviksi omana elinaikanaan, sillä ymmärtääkseen paremmin toista sukupolvea on kyettävä sijoittamaan heidän henkilökohtaiset elämänvaiheensa yhteiskunnassa, elämäntavoissa ja arvoissa tapahtuneisiin muutoksiin.

Sosiaalialalla asiakkuuden lähtökohta lepää toimintaa määrittelevässä arvoperustassa, jonka mukaan jokainen asiakas tulee kohdata arvokkaana ja ainutlaatuisena ihmisenä. Asiakkuuden käsite on viime vuosikymmenten saatossa muuttunut yhdessä

suomalaisen yhteiskunnan kehityksen ja sosiaalipoliittisten muutosten myötä. Tänä päivänä asiakas on ennen kaikkea palvelujen käyttäjä, tasavertainen palvelujen tarjoajan kanssa. Asiakas asettuu palvelujen keskiöön oman elämänsä asiantuntijana, mutta suhde asiakkaan ja palvelun tarjoajan välillä on vastavuoroinen. Dialogisuus toteutuu aidon kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja luottamuksen avulla asiakkaan ja työntekijän ollessa yhdenvertaisia. (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 15, 18–19.)

Asiakaslähtöisyys rakentuu kumppanuudelle, jossa työntekijä antaa asiakkaalle mahdollisuuden tulla kuulluksi ottamalla huomioon hänen tietonsa ja kokemuksensa. Tämä lähestymistapa korostaa asiakkaan subjektiivista ja vaikutusmahdollisuuksia. Vanhusten kanssa työskenneltäessä huomio kiinnittyy usein liiaksi heidän rajoituksiinsa. Asiakaskeskeinen näkökulma mahdollistaa yksilön tarpeisiin ja voimavaroihin paneutumisen poissulkevien tekijöiden sijaan. (Talvenheimo-Pesu 2009, 52.) Vanhustyön eettisissä kysymyksissä korostuu oleellisena kohtelu yksilöinä, osallisuus, itsemäärääminen, hyvän tekeminen ja vahingon välttäminen. Jotta vanhusten kohtelu olisi inhimillistä, heitä on osattava kuunnella ja kuulla sekä osallisuuden kokemusta vahvistamalla ohjata pois päin yksinäisyydestä kohti elämäntilannetta, jossa he voivat edelleen tuntea itsensä merkitykselliseksi. (Pihlainen 2009, 3.) Jotta lähtökohtana vanhustyölle säilyisi ainutkertainen ja yksilöllinen kohtelu, on otettava huomioon asiakkaiden erilaiset näkemykset ja heidän oma erityinen elämäntarinansa. Jokaisen vanhuksen omaa tarinaa ja toiveita on oltava valmis kuuntelemaan yksilöllisesti. (Vanhuus ja hoidon etiikka 2008, 17.)

Vuorovaikutus on kaiken auttamistyön perusta. Sen myötä ihmisillä on mahdollisuus oppia toisistaan ja itsestään. Vuorovaikutukseen liittyy vahvasti aktiivinen kuuntelu, jonka avulla voidaan toista auttaa selkiyttämään tunteitaan ja ajatuksiaan sekä lisäämään hänen ymmärrystään itsestään, toisista ja elämäntilanteestaan. Aktiivinen kuuntelija haluaa kuuntelemalla selvittää, mitä toinen tuntee, ajattelee ja miksi. Hän pyrkii viestittämään olemuksellaan vilpittöntä hyväksyntää sekä yritystään ymmärtää ja myötäelää hänen kanssaan. (Ahonen 1992, 113.) Vanhusten elämä painottuu hyvin pitkälti olemiseen, jolloin elämäntarinat puolestaan kiinnittyvät vahvasti menneeseen. Siitä kertominen ja muistojen jakaminen ammentaa puolestaan paljon nykyisyyteen. Vanhusten kohtaamisessa tulisi korostua asiakkaasta kumpuava dialogi, hänen tarinansa. (Palomäki & Toikko 2007, 283.)

3.1 Vahvan vanhuuden eväitä

Erik H. Eriksonin (1950) kehityspsykologinen teoria vanhuudesta pitää kyseisen elämänvaiheen tärkeimpänä kehitystehtävänä ihmisen persoonallisuuden integraatiota. Tätä tehtävää Erikson luonnehtii yksilölle varmuuden muodostumiseksi siitä, että hän haluaa ja voi saavuttaa järjestyksen ja tarkoituksen elämälleen. Integraatio mahdollistuu yksilön hyväksyessään oman elämänsä kulun sekä ottaessaan siitä vastuun. Tarkoituksen löytäminen elämälle taistelee epätoivoa ja kuolemanpelkoa vastaan. Muutokset toimintakyvyssä synnyttävät ikääntyvän ihmisen kehityskriisin. Viisaus psyykkisenä perusvoimana mahdollistaa elämän vaalimisen kuolemankin edessä. Viisas yksilö kykenee tarkastelemaan elettyä elämäänsä filosofisen asenteen lävitse ja hyväksymään sen sellaisenaan hyvine ja huonoine puolineen. Viisauden avulla ihminen on kykeneväinen säilyttämään kokemusmaailmansa ehyenä huolimatta toimintakykynsä heikkenemisestä. (Ruoppila 1998, 401–402; Ruth 1998, 444.)

Toimintakyky linkittyy merkittäväällä tavalla ihmisen hyvinvoinnin kokemukseen. Käsitteenä se on oleellinen vanhustyön näkökulmasta. Toimintakyky on tavanomaisesti jaettuun kolmeen osa-alueeseen: fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Vanhuudessa fyysiset muutokset ja niiden vaikutus ihmisen elämään ovat merkityksellisiä, jolloin myös fyysisen toimintakyvyn paino niin vanhustyössä ja -politiikassa kuin gerontologisessa tutkimustyössä on vienyt tilaa toimintakyvyn muilta ulottuvuuksilta. Vähiten huomiota on kiinnitetty sosiaaliseen toimintakykyyn, jonka haltuunotto ylipäättään käsitteenä on ollut haastavaa. Sillä voidaan viitata vanhuksen sosiaalisiin vuorovaikutustaitoihin ja ihmissuhteisiin, mutta sen kautta voidaan myös käsittää paljon laajemmin vanhuksen suhdetta ympäristöönsä aktiivisena toimijana ja sitä kautta osallisena ja osallistujana omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa. Merkittävintä lienee, että lähestyttäköön vanhuutta mistä näkökulmasta tahansa, pääpaino on usein tietyllä toimintakyvyn osa-alueella ja sitä selittäville tekijöillä. (Jyrkämä 2007, 196–198, 200.)

Psykososiaalisen toimintakyvyn tukemiselle voi asettaa haasteita löytää sellaisia asioita ja toimintoja, jotka itse asiakas kokee aidosti motivoivina, jolloin hänellä olisi mahdollisuus löytää myös oma aktiivisuutensa. Vanhuksilta tuntuu usein uupuvan luottamusta omiin voimiinsa, kykyihinsä ja taitoihinsa. Tämä johtunee muutoksista

toimintakyvyssä tai sen jossain osa-alueessa. Kun muutoksiin ei ole ehtinyt vielä tottua ja niitä hyväksyä, ne näyttäytyvät vanhukselle yleensä hyvinkin kokonaisvaltaisina puutteina itsessä. Onnistumisien ja positiivisen palautteen myötä vanhukselle hahmottuu realistinen käsitys toimintakyvystään, joka myös synnyttää uudenlaista luottamusta. Vanhuksella on mahdollisuus kehittyä juuri jatkuvan myönteisen, kannustavan ja yrittämistä korostavan palautteen ohjaamana. (ks. Kettunen, Kähärä-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009, 63.)

Vanhenevan ihmisen osallisuus merkitsee kykyä ilmaista ajatuksia, tunteita ja tavoitteita keinoin, jotka hänelle yksilöllisesti ovat mahdollisia ja jotka hänelle mahdollistetaan, toisin sanoen hänelle on suotava tilaisuus tulla kuulluksi. (Kilpeläinen & Salo-Laaka 2012, 304). Valintojen tekeminen ei lopu vanhuuden edessä, ellei sitä vanhukselta anasteta. Vanhenevalla ihmisellä on päätöksenteon avulla mahdollisuus kyetä kompensoimaan alentunutta toimintakykyään tai sen tiettyä osa-aluetta. Mahdollisuus vaikuttaa tuo mitä ilmeisimmin lisää vuosia elämään, mutta ennen kaikkea myös elämää näihin vuosiin. Mahdollisuus psyykkisiin ja sosiaalisiin aktiviteetteihin sekä liikuntaan lisäävät vanhenevan ihmisen jatkuvuuden tunnetta, hänen haluaan jatkaa. (Ruoppila 1998. 407.) Voimavaraistava ja osallistava toiminta vahvistaa kokemusta oman elämän merkityksellisyydestä ja lievittää samalla yksinäisyyden tunnetta (Kolkka ym. 2009, 173).

Sosiaaliset suhteet vaikuttavat merkittäväällä tavalla psyykkiseen toimintakykyyn, sillä ihmisen minäkäsitys, itsearvostus ja -luottamus tarvitsevat suhdetta toiseen syntyäkseen ja kasvaakseen positiiviseksi kokonaiskäsitykseksi itsestään. Sosiaalinen verkosto tarjoaa turvallisuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Se on myös ikäihmiselle äärimmäisen tärkeä voimavara. Yksinäisyys on yleinen ongelma ikääntyvien keskuudessa. Se on todellinen uhka psyykkiselle hyvinvoinnille silloin kuin ihminen ei ole itse valinnut yksinäisyyttä. Vertaisryhmät tarjoavat tällaisille ihmisille mahdollisuuden peilata, saada palautetta, samastua ja löytää tukea omalle identiteetilleen ja elämänmuodolleen. (Kettunen ym. 2009, 66.) Kun sosiaaliset suhteet huomioidaan yksilöllisiä voimavaroja arvioitaessa, ne saadaan myös käyttöön mahdollistavina tekijöinä (Heimonen 2007b, 13).

Ihmisen hyvinvoinnin kysymykset ovat moniulotteiset ja liittyvät vahvasti ihmisen omaan kokemukseen hyvinvoinnista, osallisuudestaan ja vaikuttamisen

mahdollisuuksistaan. Mielekkääksi koettu elämä rakentuu useimmiten yhteenkuuluvuuden kokemuksen ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksien varaan. (Kolkka ym. 2009, 16–17.) Psykkinen hyvinvointi rakentuu pitkälti ihmisen elämäkokemusten varaan. Sitä tarkastellaan usein ihmisen subjektiivisena arviona oman hyvinvointinsa ja elämäntilanteen tyydyttävyydestä. Ikäihmisen on tarvittaessa mahdollista muokata tulkintojaan omasta elämästään myönteisempään suuntaan ja tätä kautta korjaaviin kokemuksiin. (Heimonen 2007b, 15–16.)

Integraation mahdollistumisen edellytykset muodostuvat menetysten kohtaamisesta, jolloin elämän rajallisuuden tiedostamisen kysymykset nousevat aiheellisiksi. Oma elämäkulkua on tärkeää kyetä näkemään merkityksellisenä, osana oman perheen, yhteisön ja koko inhimillisen olemassaolon kokonaisuutta. Se on aikojen saatossa muokkaantunut ratkaisuihin, jotka ovat sarja valintoja, jotka ovat puolestaan aina seuraavien ja myöhempien valintojen lähtökohtia. Valinnat ovat se perustavanlaatuinen voima, joka muokkaa elämäkulkua. Ilman vastuunsa hyväksymistä omista valinnoistaan on mahdotonta tuntea ylpeyttä itsestään ja elämästään, joka on kuljettanut ja jota on itse ohjannut kohti tätä päivää. Hyväksyttäessä eletty elämä sellaisenaan myös kuolema asettuu näyttäytymään luonnollisena päätöksensä sille. (Ruoppila 1998, 402; Ruth 1998, 444.)

3.2 Ympäristön merkityksistä

Kokemus oman elämän merkityksellisyydestä on tärkeä vanhuksille. Yhtäläillä kun he tarvitsevat tunnetta menneisyytensä arvokkuudesta säilyttääkseen minuutensa, he tarvitsevat myös kokemuksen siitä, että he ovat edelleen tarpeellisia ja että heidän elämällään on edelleen jokin tarkoitus. Ihmisen käsitys itsestään, kokemus maailmasta ja omasta asettumisestaan osaksi sitä, rakentuu yhä uudelleen jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristöön, jossa hän elää. (Salonen 2011, 159–160.) Ihmisillä on myös alati läsnä oleva yksilöllinen kyky vaikuttaa ympäristöönsä. Tämän vuoksi ympäristöllä on myös oma kulttuurinen ja ajallinen ulottuvuutensa, joka on riippuvuussuhteessa ihmisen kokonaisvaltaiseen kykyyn toimia. (Talvenheimo-Pesu 2009, 52.)

Ympäristön merkityksessä korostuvat sen eri puolet kuten esimerkiksi fyysinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja maantieteellinen ympäristö. Fyysinen ympäristö asettuu ympäristöulottuvuuksien keskiöön, jonka ympärille puolestaan muut ulottuvuudet

laajenevat ihmisen antamien yksilöllisten tulkintojen ja kokemusten mukaisesti (Pikkarainen 2007, 47). Tila on puolestaan puhtaasti sosiaalinen käsite, joka saa merkityksiä toiminnallisuuden ja sosiaalisten suhteiden myötä. Se uusiutuu jatkuvasti asettuen vuoropuheluun toimijoiden kanssa, sillä tila hahmottuu ennen kaikkea ihmisen peilatussa olemisensa kautta itseään, tarpeitaan ja mieltymyksiään suhteessa toisiin. Ihmisen tilan tuntu vaikuttaa hänen antamiin merkityksiin koskien myös konkreettista paikkaa, jossa hän on. Nämä merkitykset syntyvät kokemukset, arvot, tunteet ja muistot vaikuttiminaan. Kokemusten ja muistojen todenmukaisuus on toissijaista, sillä huomio kiinnittyy erityisesti merkitysten tulkintaan ja ymmärtämiseen, jolloin ihmisen subjektiivisen kokemuksen näkökulma korostuu. Näin ollen tila luo sosiaalista todellisuutta ja merkityksellistä elämää. (Marin 2003, 22–24.)

Vanhuksille kokemus ympäristöstä on merkittävä, sillä sekä fyysisiltä että sosiaalisilta ominaisuuksiltaan se ylläpitää ja uusintaa elämää. Ympäristö luo puitteet ja ohjaa vanhusta kiinnittymään osaksi yhteisöä. (Salonen 2011, 161.) Tarve turvalliseksi koettuun ympäristöön korostuu samanaikaisesti, kun riippuvuus toisen ihmisen tuesta kasvaa esimerkiksi etenevän muistisairauden myötä (Mäkinen, Kruus-Niemelä & Roivas 2009, 10–11). Ihmisen kokemus ympäristöstä on subjektiivinen ja altis jatkuville muutoksille. Vanhuksille merkittäviksi tekijöiksi muodostuvat etenkin sosiaaliset suhteet, työntekijöiden valmiudet kohdata hauras vanhusasiakas ja herkistyä havainnoimaan ja kuulemaan hänen erityiset viestinsä. Käyttäytyminen ilmentää ihmisen sisäistä ympäristökokemusta, jolloin se voi näyttäytyä niin levollisuutena kuin levottomuutena. (Pikkarainen 2007, 62–63.)

Ympäristön visuaalinen luonne saa merkityksiä siinä, kuinka ihminen näkee ympäristönsä tarjoavan erilaisia suoritusta tukevia vihjeitä. Näiden vihjeiden avulla on mahdollisuus aktivoida ihminen toimimaan. Vihjeiden puute tai merkityksettömyys puolestaan johtaa ympäristön passivoivaan vaikutukseen ihmisen todellisten kykyjen mukaisen toiminnan mahdollistajana ja vahvistajana. Ympäristö toimii ikään kuin linssinä, jonka läpi ihminen katsoo maailmaa ja antaa sille merkityksiä. (Dunn, Brown & McGuigan 1994, 599 – 600.) Jos tarkastellaan muistisairaiden vanhusten hoivakotia ympäristönä, johon heidän fyysinen olemisensa on hyvin pitkälti sidottu, tulisi ympäristön visuaalinen ilmapiiri pyrkiä luomaan asiakaslähtöisesti ja mahdollisimman henkilökohtaisesti, asiakkaille ja heidän kokemukselleen eletystä elämästä

merkityksellisiä merkityksiä luovana tilana, joka kutsuu heitä osallistumaan ja olemaan ihminen, joka on, muistoinen kaikkineen, tässä ja nyt. Tällöin ympäristö pitää sisällään sellaisia piirteitä ja vihjeitä, joiden avulla ajoittain muistamattomuuteen liittyvä kaoottinen maailma kutsuukin kiinnittymään osaksi jotakin turvallista.

Vanhusten palvelujen toimintaympäristöjen viihtyvyyteen on alettu panostaa samanaikaisesti, kun toiminnan arvopohjaa ovat muokanneet käsitykset asiakaslähtöisyydestä, aidosta kohtaamisesta ja laadukkaasta hoivatyöstä tiloissa, joissa tavoitellaan kokonaisvaltaisesti kodinomaisuuden kokemusta. Osastoympäristön viihtyvyyteen vaikutetaan esimerkiksi tilojen valaistuksella, värityksellä ja tapetoinnilla, seinille ripustetuilla maalauksilla ja valokuvilla, erilaisin tekstiilein ja koriste-esinein. Talvenheimo-Pesun (2009, 60) mukaan viihtyvyys asettuu usein saamaan merkityksiä ulkoisesti havainnoitavina tekijöinä liittyen esimerkiksi ympäristön toimivuuteen käytännön työn kannalta, jolloin sosiaalinen ilmapiiri ja toimintakulttuuri usein unohtuvat sellaisena osana ympäristöä, joka vaikuttaa merkittävästi asiakkaiden kokemukseen viihtyvyydestä. Muistisairailta kokemus turvallisuudesta ja ystävällisestä kohtelusta liittyy ilmapiiriin, eikä niinkään tiettyjen yksittäisten ihmisten kohtaamisten perusteella muodostettuun käsitykseen. Vanhusasiakkaiden sosiaalisuutta päivätoiminnan havainnointiin perustuvan tutkimuksen mukaan vahvistaa tunne kiireettömyydestä ja kuulluksi tulemisesta, samanarvoisuudesta ja yhteisöllisyydestä. (Talvenheimo-Pesu 2009, 54–55.)

4 SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN

Sosiaalipedagogiikassa on kyse useasta kansallisesta ja kulttuurialueittaisesta ajattelu- ja toimintaperinteestä, joista jokaisella on omanlaisensa tulkinta sosiaalipedagogiikan käsitteestä. Sosiaalipedagogiikan juuret haarautuvat kuitenkin kahdeksi teoreettisesti selkeimmäksi ja omaleimaisimmaksi traditioksi, saksalaisen ja romaanisen kieli- ja kulttuurialueen traditioksi. (Hämäläinen & Kurki 1997, 10.) Saksassa sosiaalipedagogiikan käsitteen käyttö alkoi jo 1850-luvulla, jolloin se vakiintui kuvaamaan ammatillista toimintaa, joka suuntautui sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ja lievittämiseen. 1800-luvun loppuun mennessä se piti sisällään ne kasvatukseen liittyvät lähtökohdat, joihin perustuen pyrittiin edistämään niin sosiaalista kuin siveellistä kasvatusta yhteiskunnassa. Romaanisen kielialueen traditio syntyi saksalaisen tradition idean pohjalta, mutta poikkesi tavoitteellisin painotuksineen siitä.

Tradition pääpaino on sosiaalisessa kasvatuksessa, jolla tähdätään ihmisten yksilöllisten ja yhteisöllisten voimavarojen ja resurssien käyttöönottoon, yksilöllisen ja yhteisöllisen kasvun mahdollistamiseen sekä ihmisen mahdollisuuden löytää oma paikkansa yhteiskunnassa, jossa hän elää. (Mäkinen, Raatinen, Rahikka & Saarnio 2009, 110–114.)

Sosiaalipedagogisia ongelmia ja ilmiöitä luonnehtii jatkuva liike ja monimuotoisuus, minkä vuoksi myös sosiaalipedagoginen toiminta ulottuu koskettamaan niin ennalta ehkäisevästi kuin korjaavasti niin yksilöitä kuin yhteisöjä. Sosiaalipedagoginen toiminta tähtää myös muutostyöhön yhteiskunnan tasolla antamalla ääneen syrjäytyneille, parantamalla heidän mahdollisuuksiaan osallistua ja asettua yhteiskuntansa täysivaltaiseksi jäseneksi, jolloin myös vaikutukset elämänlaadun kokemukseen ovat positiivisia. (Hämäläinen & Kurki 1997, 49.) Tunnettu pohjoismaisen sosiaalipedagogiikan kehittäjä tanskalainen Bent Madsen (2000) näki sosiaalipedagogiikan vastauksena modernissa yhteiskunnassa vallitsevaan integraation uupumisen ongelmaan (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 108–109). Sosiaalipedagogisella työllä on hyvät mahdollisuudet vaikuttavuuden tavoitteiden saavuttamiseen myös vanhusasiakkaiden parissa, sillä he elävät usein syrjäytymisuhan alla ja heidän mahdollisuutensa osallistua on yleensä heikentynyt.

Sosiaalipedagogisessa työssä käytetään monia erilaisia työmuotoja, mutta noin yleisesti ottaen siinä voisi kuvailla korostuvaksi toiminnallisuuden, yhteisöllisyyden ja elämyksellisyyden. Yksi sosiaalipedagogiikan keskeisimmistä sovellusalueista on sosiokulttuurinen innostaminen (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 110, 114). Innostaminen on tähän tieteeseen perustuvaa ammatillista kulttuurista toimintaa. Innostamisella on käsitteenä kaksoismerkitys, sillä se voidaan juontaa sekä latinankielisestä sanasta anima että animus. Anima viittaa hengen antamiseen ja animus suhteeseen asettumiseen. Etymologisesti innostaminen liittyy motivaatioon, liikkeeseen ja voimaan, ja se merkitsee nimenomaan suhteeseen asettumista ja sitä kautta elämän antamista, piilossa olevan herättelyä ja osallistumista. (Hämäläinen & Kurki 1997, 202–203.)

Innostamista on vaikeaa vertailla kansainvälisesti, sillä yhtäläisten määritelmien löytäminen on varsin haasteellista. Innostaminen on käsitteenä monimuotoinen, mutta yleisesti ottaen se ymmärretään aina praksiksena, teorian ja käytännön

vuorovaikutuksena: teorian on kyettävä muuntumaan käytännöksi ja käytännön yhtä lailla teoriaksi. Käytännössä innostaminen voi näyttäytyä samankaltaisena eri puolilla maailmaa, mutta perusteet, joihin se pohjaa ovat kuitenkin aina riippuvainen tietyistä kansasta ja yhteiskunnasta tietyinä ajankohtana. Innostamisen pedagoginen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus muodostavat aina yhdessä teoreettisen kokonaisuuden, filosofis-metodologisen teorian, josta itse toiminta kumpuaa. (Kurki 2011, 46–47.)

Suomessa innostamista lähellä olevalla toiminnalla on pitkät käytännön perinteet, vaikkakin käsite sellaisenaan on ollut viime vuosiin saakka varsin tuntematon (Kurki 2011, 46). Innostaminen aatteena ja siihen perustavana toimintana syntyi Suomessa, kuten muuallakin maailmassa, vastaamaan erityiseen yhteiskunnalliseen tarpeeseen ja sisäiseen vaateeseen. 1990-luvulla lama alkoi murtaa sodan jälkeen rakennettua vakaata hyvinvointivaltiotamme: työttömyys lisääntyi ja eriarvoisuus kasvoi. Kansalaisyhteiskuntakeskustelun myötä etsittiin keinoja herätellä ihmisten tietoisuutta ja saada heidät liikkeelle, jolloin sosiokulttuurinen innostaminen nousi mahdollisuudeksi löytää menneestä voimavaroja ja suunnata tulevaisuuteen. Täällä sitä tulkitaan alan ranskalaisen asiantuntijan, professori Jean-Claude Gillet'n tavoin, ja innostamista korostetaan praksiksen filosofiana. Näin ollen innostaminen perustuu ajatukseen rakenteiden muuttamisesta toiminnan avulla. (Kurki 2011, 55–57.)

Innostamisen pedagogisesta ytimestä löytyy vahva usko persoonaan. Persoona on ennen kaikkea dynaaminen toimija, jolloin sosiaalipedagogiseen toimintaan liittyy aina persoonan kehittymisestä tavoitteleva eettinen ulottuvuus. Tämä ulottuvuus pitää sisällään sitoutumisen voiman, joka toimintaan sitoutumisen kautta toimii myös ihmisen persoonallista elämää integroivana tekijänä. (Kurki 2011, 43.) Uskotaan, että jokainen ihminen on kykenevä reflektioon ja tekemään päätöksiä, ja vain dialogisen suhteen kautta meidän on mahdollista kasvaa ja kehittyä. Huolimatta iästään, taustastaan tai nykyisistä olosuhteistaan jokainen ihminen kykenee muokkaamaan ympäristöään ja yhteiskuntaa, jossa hän elää. Kysymys on myös vapautumisesta ja siitä, että ihminen saavuttaa olemassaolonsa merkityksellisyyden kokemuksen vain dialogisessa suhteessa toiseen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 206.)

Innostamisen avulla pyritään jokaiselle ihmiselle antamaan mahdollisuuksia löytää itsensä ja osallistua elämäänsä yhteisönsä jäsenenä, jolloin tavoitteet ovat

samanaikaisesti elämänlaadun parantamisessa pysyvästi. Innostaja työskentelee auttaakseen ihmisiä löytämään uudenlaisia vuorovaikutuksen ja yhteisen ymmärryksen tapoja. Syntyvissä suhteissa hyväksytään jokainen sellaisena kun on, ja kunnioitetaan jokaisen arvoja, uskontoa ja taustaa. Yksilön kehityksessä on lopulta merkittävintä vapautumisen kokemus ja mahdollisuus elää mahdollisimman täydesti omassa sosiaalisessa todellisuudessaan. (Hämäläinen & Kurki 1997, 205; Kurki 2000, 19–20.)

Innostamisen avulla murretaan vallitsevia elitistisiä näkemyksiä kulttuurista harvojen ja valittujen yksinoikeutena tunnustamalla jokaisen ihmisen kyky luoda ja osallistua kehitykseen. Innostamisessa kulttuuri ymmärretään konstruktivisesti eli aktiivisesti ja omaehtoisesti rakentuvaksi. Ihminen ei ole vain kulttuurinsa tuote vaan myös sen luoja, jolloin kulttuuri on yhtä ihmisen persoonallisen ja yhteisöllisen kohtalon luomisen kanssa. Kulttuurin määritelmä sisältää näin ollen myös historiallisen prosessin, jossa kohtaamisen ja jakamisen kautta rakennetaan arkipäivää, joka juurtuu historiaan, mutta kannattelee myös tulevaan. (Kurki 2011, 52, 54.)

Innostamisen keinoin on mahdollista saada aikaan sosiaalista liikettä ja näin ollen luoda ja vahvistaa sosiaalista muutosta siellä, missä sille on tarvetta. Merkittävää on ihmisten saattaminen yhteen, jotta dialogin syntymiselle olisi edellytykset, jotta ihmiset saataisiin herkistymään ja motivoitumaan osana kulttuurisen ja sosiaalisen liikkeen alulle panevaa voimaa. (Kurki 2000, 24.) Kurki (2000, 27) kuvaa innostamista etsimistyöksi, jossa merkittävintä on löytää sellaisia resursseja, jotka mahdollistavat yksilön ja ryhmän identiteetin vahvistamisen omassa kulttuurisessa ja sosiaalisessa kehityksessään oman yhteisönsä sisällä. Kurki haluaa korostaa innostamisen perusteltua suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta, jolloin toimintaan liittyy aina voimakkaasti erityistä pohdintaa omassa filosofis-ideologisessa, humanisissa kehityksessään. Toiminnan suunnittelu, toteutus ja arviointi keskittyvät näin ollen pohtimaan kysymystä, mitä ihminen yhteisössään, alueellaan ja yhteiskunnassaan on.

Innostamiseen liittyy vahvasti ennalta näkeminen sen suhteen, mitä tullaan tekemään ja millaiseksi tavoiteltava tulevaisuus muodostuu. Alkutilannetta kuvataan sosiaalisena diagnoosina ja lopputilannetta maalaillaan puolestaan tilana, joka toivotaan saavutettavan. Se, mitä tapahtuu näiden kahden välimaastossa, on kohti

muutosta suuntaavaa suunniteltua toimintaa. (Kurki 2000, 118.) Kurki (2000, 120) on kiteyttänyt innostamisen suunnittelutyön idean ja kertonut sen lähtevän määrittelemään tulevaisuutta analysoimalla todellisuutta. Suunnittelussa luodaan tavallaan utopiaa, jolloin sen perustaksi muodostuu kuitenkin tavanomaisia lähtökohtia laajempi visio kokonaisuudesta, jota toteutettava toiminta koskee. Kurjen mukaan suunnitteluun panostamalla ylläpidetään tasapainoa ja murretaan muutosvastarintaa. Vahvan suunnitelman avulla yllättäviin haasteisiin kyetään vastaamaan, koska vaikeuksia on pyritty ennakoimaan. Toisaalta hyvä suunnitelma antaa takuita myös tehokkaasta etenemisestä, sillä se sisältää kokonaisuudessaan jo kehittymistä uumoilevan ulottuvuuden.

Innostaminen on samanaikaisesti sekä systemaattinen ja tavoitteellinen sosiaalinen prosessi että spontaani, vapauttava ja ilmaisun herkkyyttä edellyttävä tapa toteuttaa itseään. Kaksijakoisuutensa vuoksi innostamisella on vaaransa jäädä kuin varkain pinnalliseksi ja pelkäksi improvisaatioksi. (Hämäläinen & Kurki 1997, 204.) Jotta innostamisen avulla voidaan vaikuttaa ihmisten ja yhteisöjen elämään luomalla yhdessä muutosta, on työn perusta rakennettava ihmis- ja yhteiskuntakäsityksen pohdinnalle. Itse toiminta ja sen vaikuttavuus kumpuaa prosessin alkulähteiltä, jossa määritellään ne eettiset periaatteet, jotka ohjaavat työskentelyn suuntaa. Tällöin myös erityisten menetelmien hyödyntäminen on perusteltua ja niiden toimivuus taattu. Innostamisen prosessin ollessa näiltä osin hallittu, se huomioi myös vaikuttavuuden jatkuvuuden mahdollisuudet yksittäisen ihmisen ja koko yhteisön elämässä toiminnan jälkeenkin. (ks. Kurki 2011, 42.)

4.1 Sosionomin rooli innostajana

Sosiaalipedagogista tutkimusta luonnehtii joustavuus ja mukautuminen siihen ainutlaatuiseen todellisuuteen, jossa kulloinkin toimitaan. Oleellista on, että tutkimus suuntautuu aina kohti käytäntöä rakentuen sellaisiksi projekteiksi, joiden avulla päästään kosketuksiin sosiaalisen todellisuuden kanssa. Sosiaalipedagogisessa toiminnassa pyritään kohti muutosta, jolloin toiminnan arvoperusta ohjaa visiota paremman todellisuuden tilan saavuttamisesta. Toiminta on sosiaalinen prosessi, jossa tietyssä sosiaalisessa todellisuudessa elävät ihmiset muuttavat yhdessä tietoisuuttaan todellisuudestaan. (Hämäläinen & Kurki 1997, 44.)

Sosiaalipedagogista tutkimusta toteutetaan usein alueilla, joihin liitetään syrjäytyneisyyttä. Toiminnan lähtökohdaksi asetuvat ihmisten kokemukset ja tunteet. Lähtemällä liikkeelle ongelmasta, jonka ihmiset itse kokevat merkityksellisenä ja sitä kautta myös esteenä paremman todellisuuden tiellä, he myös herkästi sitoutuvat yhteisönä etsimään ja löytämään ratkaisun ongelmaan. Tällöin myös tutkija asettuu elämään yhteisön ongelmaa ja ottaa sitä kautta osaa muutosprosessiin. Sosiaalipedagogisen toiminnan tavoitteena on dialoginen prosessi, jossa yhteisön ja sen jäsenten luovien voimavarat vapautuvat muutostyön käyttöön elämänlaadun parantamiseksi. (Hämäläinen & Kurki 1997, 47–49.)

Vanhustyössä korostuu herkästi työntekijän asema suhteessa asiakkaaseen, vanhukseen. Työntekijä nähdään usein henkilönä, joka ajattelee, tietää, kertoo mielipiteensä ja tavat, joilla toimitaan. Työntekijästä itsestään tulee näin ollen työskentelyn subjekti: hän anastaa asiakkaalta osan, joka kuuluisi hänelle. Asiakkaasta tulee objekti, joka ei tiedä, vaan kuuntelee kiltisti ja seuraa ohjeita, joiden mukaan tulee toimia. Työntekijältä täytyy löytyä herkkyyttä ymmärtää, että vanhukset usein joutuvat tällaiseen antialogiseen asemaan. Apuna antialogisuudesta vapautumiselle toimii pedagogiikka, joka mahdollistaa sortajan ja sorretun kahleiden asettamisen syrjään. (Kurki 2007a, 63–65.) Työntekijän on tunnustettava ja vaalittava omaa osallisuuttaan, joka haastaa hänet esimerkiksi siirtymään arkipäiväisissäkin kohtaamisissa passiivisesta roolista kohti aktiivisen kuuntelijan roolia. Aktiivisena kuuntelijana työntekijän on mahdollista tehdä merkityksellisiä havaintoja, jotka liittyvät vahvasti vanhusasiakkaan tarpeisiin. Aktiivinen kuunteleminen on asiakkaan kokemuksen arvon ja hänen subjektiivuutensa jatkuvaa tunnustamista. (Saarenheimo 2003, 53–54).

Vanhustyössä joudutaan päivittäin ihmiselämän peruskysymysten äärelle. Koska kysymykset koskevat terveyttä, sairauksia, ikääntymistä ja kuolemaa, vanhusten parissa työskentelevän pitää käydä keskustelua jatkuvasti hyvän elämän sisällöstä, ihmisen haavoittuvuudesta ja elämän rajallisuudesta. Samat kysymykset tarkoittavat myös eri asioita eri asiakkaille; heillä on toisistaan poikkeavia tarpeita johtuen erilaisista sairauksista tai häiriöistä. (Suonsivu 2009, 6.) Tämä keskustelu ei tapahdu ainoastaan vuorovaikutussuhteessa asiakkaaseen, vaan myös henkilökohtaisella tasolla reflektoiden kokemaansa, omia tunteitaan ja oppimaansa. Avain mahdollisuudelle kehittää ammattitaitoaan on myös kyky olla läsnä itselleen, kyky ja halu olla

keskeneräinen, jotta voi olla avoin oppimaan ja kehittymään osaamisessaan (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 53). Vanhusten kanssa työskenneltäessä asetetaan väijäämättä kasvokkain myös oman kuolevaisuuden ja kuoleman pelon kanssa. Tämä vaikuttaa luonnollisesti vuorovaikutussuhteeseen ja ohjaa sen muodostumisen ja kehittymisen suuntaa. Aito kohtaaminen edellyttää myös itsensä näkemistä ja tuntemista, heittäytymistä omia pelkoja päin ja niiden haltuunottoa niin, etteivät ne pääse kääntymään ylitsepääsemättömäksi esteeksi työskentelyn tavoitteiden saavuttamisen tiellä.

Madsen korosti sosiaalialan työntekijöiden sosiaalipedagogisen ammattipätevyuden merkittävyyttä. Hän loi ”Madsenin kukan”, joka havainnollistaa sosiaalipedagogisen ammatillisuuden eri kompetenssialueita. Madsenin mukaan työntekijän toimintapätevyudessa yhdistyvät kaikki neljä osa-aluetta: tuottava, ilmaisullinen, kommunikatiivinen sekä analyttinen ja synteesiä luova reflektiivinen pätevyys. Tuottava pätevyydellä tarkoitetaan työntekijän osaamista kykyyn suunnitella ja organisoida asioita, hyödyntää uusia innovaatiota ja kehittää työtään. Ilmaisullinen pätevyys merkitsee työntekijän kykyä sitoutua asiakkaaseen emotionaalisesti astuakseen hänen asemaansa sanallisen viestinnän ja toiminnallisten menetelmien avulla. Kommunikatiivinen pätevyys liittyy puolestaan työntekijän kykyyn solmia luottamuksellisia vuorovaikutussuhteita. Reflektiivinen pätevyys tarkoittaa jatkuvaa oman työn analysointia suhteessa sen kehittämisen mahdollisuuksiin. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 111–112.)

Lipsanen-Rogers (2005, 62) kuvaa sosiaalipedagogista työtä vaativaksi tehtäväksi, jossa etsitään jatkuvasti niitä välineitä ja keinoja, joiden avulla on mahdollista tavoittaa jotakin merkittävää toisen ihmisen todellisuudesta. On pohdittava kohtaamansa ihmisen olosuhteita ja niihin vaikuttavia tekijöitä, yhteiskunnallista viitekehystä, asiakkaan sosiaalista kontekstia ja yksilöllistä dynamiikkaa, joihin pohjaavan tiedon perusteella pyritään muutosprosessi käynnistämään. Hämäläinen ja Kurki (1997, 230) kuvaavat innostajan roolia katalysaattorina: hän toteuttaa innostamisen tehtäviä ja toimintoja herättelemällä ihmisiä aktiiviseen osallistumiseen. Innostaja on läsnä yhteisön ihmissuhteissa, havainnoi sen todellisuutta ja arvomaailmaa, vie uuden äärelle ja saa ihmiset liikkeelle. Hän kulkee rinnalla saaden ihmiset itse toimijoina ja toteuttajina aikaansaamaan muutosprosesseja. Innostaja

toimii myös yhteistyössä eri tahojen mahdollistamalla myös heidän luoda uudenlaisia hedelmällisiä siteitä välilleen.

Innostaja on sosiaalinen kasvattaja, jonka omat asenteet, odotukset, uskomukset ja persoonalliset piirteet muodostuvat merkittäviksi sosiaalisen intervention prosessissa. Haasteiden kohtaaminen edellyttää vankkaa itsetuntemusta ja halua kehittyä edelleen kohti kypsyyttä ja psyykkisen tasapainon tilaa. Innostajana toimimista kuvataan ennemminkin ammatin sisällä olevana asenteena kuin itse ammattina. Innostajan on kyettävä luomaan produktiivisia ihmissuhteita, innostumaan itse asettumalla palvelemaan toisia, uskottava toisten kykyyn innostua ja kyettävä herättelemään innostusta toisissa. (Hämäläinen & Kurki 1997, 232–233.)

4.2 Sosiokulttuurinen työ vanhusten parissa

Latinalaisamerikkalaisen kasvatustieteilijän Paulo Freiren mukaan maailma on ihmismieltä tukahduttava, minkä vuoksi kaikkien ihmisten, myös vanhusten on omattava mahdollisuus sanoa sanansa etsiessään inhimillistä vapautustaan. Tukahdutetulla ja syrjäytyneelläkin vanhuksella on mahdollisuus löytää itse omat olosuhteensa, taistella niitä vastaan ja kukistaa ne oman historiallisen kohtalonsa subjektina, ajattelevana ja toimivana persoonana. Yhtä lailla voidaan ajatella pedagogiikasta: se ei ole ulkopäin rakennettu järjestelmä ihmisiä varten, vaan nousee heistä itsestään. Freiren mielestä ei ole olemassa minkäänlaista neutraalia pedagogista työtä vanhusten parissa, vaan kaikki toiminta määrittyy filosofiselle ja ideologiselle tavalle tarkastella maailmaa. (Kurki 2007a, 62–63.)

Freiren (2005, 97–99) mukaan dialogia ei ole olemassa ilman syvää uskoa ja rakkautta maailmaa ja ihmistä kohtaan. Rakkaus on hänelle sekä dialogin perusta että dialogia itsessään, ja sitä määrittää rohkeus pelon ja hallitsemisen sijaan. Dialogi on sellaisten ihmisten kohtaamista, joiden on tarkoitus toimia yhdessä oppiakseen, mikä myös edellyttää heiltä nöyryyttä ja ymmärrystä siitä, että kukaan meistä ei ole täysin tietämätön eikä kukaan täysin viisas. Dialogisuus toteutuu, kun kaksi ihmistä kohtaa syvästi ja aidosti toisensa, kuuntelevat ja jakavat. He luottavat toisiinsa ja näin ollen heillä on myös mahdollisuus luoda yhdessä. (Kurki 2007a, 65–66.) Freiren periaatteet käytännön pedagogiikasta toimivat hyvin myös vanhustyön periaatteina ja oman työskentelyni lähtökohtana.

Yleiset vanhuksiin kohdistuvat mielipiteet ja asenteet voivat olla hyvinkin ristiriidassa heidän omien odotustensa kanssa. Ympäristö tuntuu usein vaativan vanhuksilta syrjään vetäytymistä ja hiljaa olemista. (Dunderfelt 2011, 206.) Ajan myötä vanhuksista on tullut melkein pä tarpeettomia. Aiemmin vanhukset saattoivat olla arvokas osa yhteisöä esimerkiksi lastenhoidossa tai elinkeinon tietotaidon siirtämisessä jälkipolville. Myös käytännön perinteiden ja henkisen kansankulttuurin siirtäminen tuleville sukupolville oli yhteisön vanhimpien arvokas tehtävä. Ennen teollisen yhteiskunnan muodostumista ikäihmiset olivat yhteisölle välttämättömiä. Heillä oli merkittävä rooli kaikilla vallan alueilla, niin taloudellisen, poliittisen, sosiaalisen ja rituaalisen. (Kurki 2007b, 199.)

Suomessa luovan muistelutyön uranuurtaja Leonie Hohenthal-Antinin (2009, 103) voimavaralähtöinen näkemys ikääntymisestä mahdollistaa vanhuksen palauttamisen osaksi yhteisöään menneisyyden asiantuntijana. Tämä luo myös mahdollisuuksia vanhuksille kokea olevansa tärkeä ja arvokas lenkki sukupolvien ketjussa. Myös Mona Taipale (2007, 232–233) esittelee Sosiaalipedagogisessa aikakauskirjassa Leena Kurjen sosiokulttuurisen innostamisen teoreettispraksiksen perustaa ja kertoo Kurjen nostaneen esiin sosiokulttuurisen innostamisen merkityksellisyyden huomioimisen vanhustyössä. Vanhusten potentiaalini esiin nostaminen lisää yksilöissä omanarvontuntoa, ja näin ollen sillä voi olla myös laajempia ja kauaskantoisempia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Vanhusten hyvinvoinnin eteen tehtävä työ nostaa ikääntyneitä positiivisesti uudelleen esiin murtaen myös myyttiä voimattomasta ja kykenemättömästä vanhuudesta.

Kasvatuksellinen toiminta vanhusten parissa on lisääntynyt myös Suomessa. Sillä on kuitenkin vaaransa langeta vapaa-ajan puuhastelun järjestämiseksi ikään kuin vanhusten aikaa tappamaan. Tällä tavoin se voi jopa vieraannuttaa vanhuksia entisestään. Oikein toteutettuna toiminta antaa mahdollisuudet ikäihmisten osallistamiseen ja heidän persoonansa lujittamiseen. Toiminta voi parhaassa tapauksessa aktivoida vanhuksia kommunikoimaan, luomaan uusia ihmissuhteita, rakentamaan niin nykyisyyttä kuin tulevaisuuttakin. (Kurki 2007a, 67.)

Toiminnallisten ja luovien menetelmien hyödyntäminen vanhustyössä vaatii myös ammatillisen kielen ja käsitteiden uudelleen arviointia. Esimerkiksi viriketoiminnan käsite asettaa usein vanhuksen kulttuurin vastaanottajan asemaan sen tuottamisen näkökulman sijaan. Vanhus näyttäytyy enemmän toiminnan kohteena kuin

aktiivisena toimijana, jolle mahdollistetaan hänen elämäntilannettaan palvelemaan toimintaan osallistuminen kulttuurin tuottajana. (Lundahl, Hakonen & Suomi 2007, 259.)

Muistelutyön menetelmien käyttö on hitaasti, mutta varmasti, viimeisten 25 vuoden aikana vakiinnuttanut perustellusti paikkaansa arkipäivän vanhustyössä (Schweitzer 2007, 45). Kurki (2007a, 75) näkee syynä innostamisen leviämisen yhteiskunnassamme tapahtuneet ja edelleen käynnissä olevat rakenteelliset muutokset, jotka ovat vahvistaneet kansalaisyhteiskuntaa ja kolmatta sektoria. Muutospaineet loivat väyliä uusien ajattelu- ja toimintatapojen löytymiselle. Innostaminen menetelmänä vastasi tarpeeseen herätellä ihmisten tietoisuutta, edistää dialogisten suhteiden syntyä ja luoda mahdollisuuksia sosiaaliselle muutokselle.

Sosiokulttuurisessa työssä korostuu inhimillinen toiminta yhdessä tekemisen ja jakamisen kautta, mikä myös vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja näin ollen myös yksilön kokemusta omasta merkityksellisyydestään osana yhteisöään. Toiminnan lähtökohtana tulee olla ihmisen arki ja toimintaympäristö. (Kolkka ym. 2009, 201.) Toimintaa ei ole mielekästä järjestää ainoastaan toiminnan vuoksi. Toiminnan tärkeys tulee ymmärtää kuin myös löytää motiivi toiminnalle tarpeesta muutokseen vallitsevassa todellisuudessa. Haaste, joka on otettava vastaan, on asiakkaiden saattaminen yhteen. Tämän tavoitteen saavuttaminen olisi puolestaan lähtökohta taas uudelle toiminnalle. Asiakkaiden saattaminen ryhmäksi on ensi askel saavuttaa heidän kanssaan ylipäättään mitään. Freiren periaatteet pohjaavat myös ajatukselle siitä, että tietoisuudella on mahdollisuus herätä vain yhdessä, sillä ihminen ei voi antaa sitä toiselle sellaisenaan. Ryhmä kasvattaa ja ryhmä antaa myös mahdollisuuden itselleen luottaa tähän yhteiseen kasvun kykyyn. (Kurki 2007a, 66.) Vanhusten keskuudessa ryhmän merkitys korostuu todella voimakkaasti heidän hyvinvointiaan ja toimintakykyään ylläpitävänä voimana. Yhteisen pöydän ääreen kokoontuminen ja yhdessä toimiminen antaa mahdollisuuden kohdata vertaisensa ja samanaikaisesti kunnioittaa toisen yksilöllisyyttä, kuulla ja tulla kuulluksi.

5 MUISTELUTYÖ

Muistelemineen on olennainen osa ihmisen ajattelua ja tapaa olla olemassa. Se on elämän mittainen vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa ihminen jäsentää yhä uudelleen omaa minuuttaan suhteuttaen kokemuksiinsa tässä ajassa aiemmin kokemaansa, toisten kokemaan sekä omassa kulttuurissaan eläviin myytteihin. (Saarenheimo 2003, 51.) Muistelemisen myötä voimme kutsua toisen osalliseksi omaan elämäämme kutsuen hänet kuuntelemaan, kuka ja millainen minä olen.

Muistelemineen on luovaa. Se ylläpitää jatkuvuuden tunnetta sekä luo samanaikaisesti uutta. Muistojensa kertoja muokkaa tarinaansa yhä uudelleen joka kerta sen kertoessaan. Menneisyydestä voi joka kertomalla löytää uusia asioita, jotka puolestaan voivat johtaa taas seuraaviin uusiin muistoihin ja tarinoihin. Muistelussa rakennetaan omaa minuutta matkalla menneisyyteen, mikä antaa voimavaroja myös tulevaisuuden kohtaamiseen. (Dunderfelt 2011, 201.) Jakamisen kautta ihmisten elämäntarinat todentuvat ja luovat merkityksiä heidän olemassaololleen tässä ja nyt.

Saarenheimo (2003, 51–53) korostaa, että muistelemineen ei ole yksisuuntaista liikettä nykyhetkestä kohti menneisyyttä, vaan päinvastoin todella tämänhetkistä toimintaa, jota tehdään aina tämän hetken näkökulmasta nykyhetken tullen osaksi muistoja. Saarenheimo kuvailee muistelemista menneisyyden tapahtumiseksi uudelleen, joskin aina reflektoituna ja tulkittuna. Kuuntelijan rooli ei ole passiivinen, vaikka vuorovaikutus muistelemisen äärellä ei vaadi kuuntelijaa välttämättä sanomaan sanaakaan. Kuuntelija asettuu osaksi muistelemista, toisen kertomuksen tuottamista, omalla tavallaan kuunnella, joka on merkityksellinen muiston muotoutumisessa kertojan kannalta kokonaiseksi.

Muistelutyö on ammatillinen menetelmä, joka on erityisesti suunniteltu toteutettavaksi joko yksilö- tai ryhmäkohtaisesti. Menetelmälle on ominaista tavoitteellisuus ja pitkäjänteisyys sekä asiakastyölle tyypillinen työskentelyprosessi. Sen avulla herätellään osallistujia muistelemaan, ensisijaisesti myönteisiä muistoja. Muistelutyössä käytetään usein hyödyksi erilaisia välineitä ja toiminnallisia muotoja kuten kuvia, musiikkia ja kirjallisuutta. Muistelutyö ei ole terapiaa, mutta muistelemineen ja muistojen jakaminen on usein siihen osallistujille terapeutista. Muistelutyö nojaa voimavaralähtöisen työotteen periaatteille ja näin ollen tukee elämän merkitysten jatkuvuuden ylläpitämistä elämänvaiheessa, jossa ikääntyminen

mielletään herkästi vain negatiiviseksi muutokseksi ja ongelmaksi sen sijaan, että se näyttäytyisi yhä edelleen mahdollisuuksina ja uutta luovana. (Hakonen 2003, 130, 135.)

Muistelutyössä on vahvasti läsnä toiminnan sosiaalinen lähtökohta, joka on pitkälti vanhusten yksilöllisissä merkityksenannoissa. Näin ollen toiminta ei ole vain jotain, joka tapahtuu konkreettisesti ja näkyvästi, vaan se voi yhtä lailla merkitä jotakin hyvin sisäistä prosessia: ajatuksissa, ajassa ja paikassa liikkumista, muistelemisen avulla eläytymistä ja tuntemista. Vanhuksille tällainen näkymättömissä tapahtuva toiminta on tyypillistä, jolloin myös heidän toiminnalleen antamat merkitykset ovat erittäin tärkeitä ja samanaikaisesti määrittelevät yhä uudelleen ja uudelleen heidän olemisensa tapaa tässä ja nyt. (Salonen 2011, 162.) Muistelun myötä eletty elämä menettää merkityksenä tavanomaisena ja saa uudenlaisia, erityisiä ja tässä hetkessä jaksamisen kannalta elintärkeitä merkityksiä. Muistot eivät aina välttämättä ole täydellistä todellisuuden toisintoa, vaan ne värittyvät kertojansa kokeman ja tunteman perusteella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että muistot olisivat kertojalleen mitään vähemmän kuin totta. Muistot ovat osa kertojansa yksityisyyttä. Kertoja itse hallitsee muistojensa totuutta ja saa tarinassaan tulla yksilöllisesti omilla ehdoillaan näkyväksi. (Korkiakangas 2002, 176; Lindqvist 2002, 248.)

5.1 Muistot vanhuuden identiteettiä rakentamassa

Muistellessaan ihmisen tämänhetkinen minä kertaa ja versioi eri elämänvaiheitaan. Muistelemisen ei ole ainoastaan tapahtumien mieleen palauttamista, vaan eräänlaista identiteettityötä, jossa ihminen rakentaa yhä uudelleen omaa identiteettiään suhteessaan menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaan. Yksilön identiteetin rakentamisen kannalta muistelu voidaan jäsentää saman ja toistuvan tarinan perusrakenteeksi, joka tavoittelee elämänhallinnan ja selviytymisen kokemuksia. Muistelu tähtää oman subjektiivisuuden, sen haavoittuvuuden ja kestävyuden jäsentämiseen riippumatta siitä, mitä elämänvaihetta tai elämänavuetta ihminen pyrkii itselleen ja muille jäsentämään suhteessa tähän hetkeen. Näin ollen muistelun perusrakenne jakautuu osiin, jossa kohdataan haasteita ja vaikeuksia, yritetään selviytyä niistä, selvittää ja ollaan ylpeitä itsestään. (Saarenheimo 1997, 177–180.)

Hohenthal-Antinin (2009, 16–17) mukaan muistoilla on mahdollisuus muistuttaa ihmistä elämän rikkaudesta. Hyvät muistot nostavat pintaan onnellisuuden ja

onnistumisen tunteita. Yhtä lailla raskaat ja surulliset muistot voivat toimia katalysaattoreina kohti vahvempaa identiteettiä, sillä ne voivat muistuttaa, että vaikeistakin elämänvaiheista on selvitty kaikesta huolimatta. Ikäviä muistoja ei kannatakaan pyrkiä torjumaan tai sivuuttamaan, sillä niillä on mahdollista luoda uusia merkityksiä. Ne voivat parhaimmillaan auttaa ymmärtämään nykyistä itseä ja antaa elämällä suuntaa vielä kuolemankin edessä.

Kodin merkityksellisyys muodostuu vanhuksille ennen kaikkea sen edustaman eletyn elämän hahmottajana, jolloin koti voi olla lähes yhtä kuin vanhuksen identiteetti; se pitää sisällään omistajansa elämäntavat ja käytännöt, tutut rutiinit ja rituaalit, jotka usein kannattelevat ikäihmisen toimintakykyä monella eri tasolla. Vanhukset palaavat usein muistoissaan lapsuuden kotiinsa, joka nyttemmin näyttäytyy heille onnen sijana puutteistaan huolimatta. Juuri ne puutteet muodostavat usein voimakkaan identiteettiä vahvistavan elementin vanhusten tarinoissa: jostain pahasta on selvitty, ja selviäminen on usein jouduttu luomaan mahdollisesti itse vailla tukea ja turvaa. Muistelu voi olla parantavaa ja auttaa vanhusta hyväksymään elämän ylä- ja alamäet. (Santamäki Fischer 2007, 16–17.)

Ihminen toimii aina merkityksen antajana omassa elämäntilanteessaan, jolloin kohdattaessa muistelun äärellä on tärkeää huomioida vanhusten yksilöhistoriallisuus. Ihmisen käsitys ja kokemus hyvästä elämästä perustuu hänen yksilöhistorialliselle prosessilleen, jossa ihminen luo jatkuvasti omaa merkityksenantoaan perustuen yhteiskunnallisiin lainalaisuuksiin sekä vuorovaikutussuhteisiin muiden ihmisten kanssa. Joillekin sota-ajan kauhut ja koettu puute saavat vanhuudessa merkityksensä hyvän kokemuksena, joka liitetään läheisten ihmisten lämpöön ja läheisyyteen, huolenpitoon ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Toisilla lähellä olemiseen voi kuitenkin liittyä traumaattisia kokemuksia, jolloin läheisyys tässä hetkessä tapahtuvissa kohtaamisissa koetaan edelleen epämiellyttävänä. Muistelutyö on dialogista työtä, jossa korostuu edellytys arvostaa, kunnioittaa ja kuulla ihmisen omaa kokemusta ja merkityksenantoa. (Kolkka ym. 2009, 103–104.)

Joidenkin ihmisten kohdalla emotionaalisesti raskaat elämän käännekohtat ja niihin liittyvät tunnekokemukset saattavat jäädä ratkaisematta. Hakonen (2003, 134) muistuttaa tästä ja samalla varoittaa muisteluryhmän ohjaajaa tällaisten tunnemuistojen herättelystä. Toisaalta Hakonen toteaa Hohenthal-Antinin tavoin, että

tuskallisten muistojen esiin nousemista ei ole silti syytä pelätä. Ammatillisena menetelmänä muisteleminen on ohjauksellista eletyn elämän muistelua. Suunnitellusti strukturoitu keskustelu luo lähtökohtaisesti turvallisen tilan, jolloin eletyn elämän vaiheiden jakaminen vahvistaa ja rohkaisee myös kohtaamaan uudelleen vaikeita tunnemuistoja, yhdessä. Vaikeiden muistojen äärellä on kuitenkin merkittävää pyrkiä näkemään asioiden käänköpuoli, jolloin kokemus usein muodostuu lopulta voimaannuttavaksi.

Muistelu ryhmässä mahdollistaa identiteetin kollektiivisen rakentamisen osallisuuden kokemusten kautta, sillä yhteisesti jaettu muistelu luo kokemuksia myös yhteisesti jaetusta menneisyydestä. Saarenheimon (1997, 209–210) mukaan sukupolvikokemusten jakaminen ja yhdistävien perinteiden jakaminen ei kuitenkaan vaadi yhteisen kohtalon kokemusta. Emotionaalinen sitoutuminen ja oman persoonan alttiiksi asettaminen tapahtuu ennemminkin ihmiskohtaloita koskettavan tarinoinnin ja voimakkaiden tunnemuistojen jakamisen kautta. Saarenheimo korostaa, että yhteisesti jaetussa muistelussa ihmiset myös hyödyntävät toistensa muistoja, jolloin kollektiivinen menneisyyden rakentaminen tukee myös yksilöllisen identiteetin jäsenystä. Muisteleminen yhdessä vapauttaa käytettäväksi uudenlaisia identiteetin rakennuselementtejä ja luo suhteutusperustaa käsityksille ja tulkinnoille jokaisen omasta elämästä muunneltaessa muistoja ja löydettyä uusia näkökulmia tarkastella ja kokea elämää yhdessä.

Korkiakoski (2002, 180–181) on pohtiessaan muistelun kollektiivisuuden ja yksilöllisyyden ulottuvuuksia elämän hahmottajana viitannut ranskalaisen sosiologin Maurice Halbwachs (1992) käsitykseen muistin kollektiivisesta luonteesta. Kun mieleen palautetaan asioita yhdessä, ne asettuvat uudelleen arvioitaviksi, menettävät yksilöllisen luonteensa ja sulautuvat osaksi yhteistä, kollektiivista muistia. Korkiakoski kertoo kollektiivisen muistin ohella käytettävän myös usein sosiaalisen muistin käsitettä, jotka molemmat viittaavat siihen tosiasiaan, että yksilöinä olemme aina muistellessamme yhteisöme jäseniä. Kulttuuri, jossa elämme, määrittelee pitkälti, mikä ylipäättään on muisteleminen arvoista ja mitä meidän täytyisi muistaa. Tämä todentuu esimerkiksi historiallisten tapahtumien limittymisellä osaksi omia henkilökohtaisia muistiamme, jolloin myös identifioidumme osaksi yhteisöämme muistamalla mahdollisesti jopa jotakin sellaista, mitä emme ole varsinaisesti edes itse välttämättä kokeneet.

5.2 Luovat menetelmät muistelutyön tueksi

Suomessa luovan muistelutyön uranuurtaja Leonie Hohenthal-Antinin (2013, 16–17) mukaan perusteltua näyttöä taiteen ja kulttuurin positiivisista vaikutuksista ihmisen psykososiaaliseen toimintakykyyn on olemassa, mutta niiden juurtuminen tunnustetuksi osaksi vanhustyötä vaatii edelleen työtä ja asennemuutoksia. Merkityksellisen elämän kokemukset kumpuavat, kun ihmisen tarpeisiin luovuuden ja yhteisöllisyyden kautta saavutettavasta ilosta vastataan. Hohenthal-Antinin kertoo uudessa Muistellaan-teoksessaan luovan muistelutyön olevan erityinen menetelmämuoto, joka vastaa erityisesti muistisairaiden toiveisiin ja odotuksiin heille itselleen merkityksellisestä tavasta päästä osalliseksi taide- ja kulttuuritarjontaa. Luova muistelutyö huomioi muistisairaana oman elämänsä asiantuntijana ja sitä kautta myös oman taiteensa herrana, jolloin hänen on mahdollista saavuttaa erityinen henkisen esteettömyyden tila. Hohenthal-Antin (2009, 17–18) kuvailee kyseistä tilaa vanhuksen vapaudeksi ilmaista itseään ja oikeudeksi ottaa luovat voimavaransa käyttöön itse parhaaksi tuntemallaan tavalla.

Vanhusten parissa tehtävässä sosiokulttuurisessa työssä luovat prosessit saavat usein muotonsa kuvina ja tarinoina. Taide voi herätellä jakamaan erilaisia kokemuksia vapaassa keskustelussa ohjaamalla vanhuksia kohti muistojensa maailmaa. (Väänänen 2007, 61.) Luovat menetelmät mahdollistavat uuden etsimisen ja löytämisen riemun. Ryhmätoimintoina ne mahdollistavat yhteisesti jaetun tekemisen prosessin, jonka kautta yhteisöllisyys ja kokemus osallisuudesta vahvistuvat. Luovien menetelmien hyödyntäminen työskentelyssä pohjaa ajatukselle taiteen ja kulttuurin perustavanlaatuisesta merkityksestä ihmisen elämälle. (Nietosvuori 2008, 136.) Kulttuuri on se kanava, jota tuottamalla ihmisen on mahdollista tyydyttää tarpeensa ilmaista itseään ja luoda jotakin omaa omista lähtökohdista käsin sekä samanaikaisesti liittyä ja liittää itsensä osaksi jotakin suurempaa merkityksien kokonaisuutta.

Ilmaisullisten menetelmien ulottuvuudet ovat moninaiset. Ne mahdollistavat turvallisen tavan tutustua tunteisiin, kuvata kokemuksia, rakentaa omaa identiteettiä ja yhteisöllisyyttä. (Ruusunen 2005, 54.) Muistelutyössä luovien toimintamuotojen avulla ihminen ilmaisee ja hakee ymmärrystä itsestään, toisista, tunteistaan ja ajatuksistaan. Luovan toiminnan kautta annetaan mahdollisuus onnistumisen elämyksiin sekä itsensä toteutukseen. Luovuus on ehdottomasti pääomaa myös sellaiselle vanhukselle, jonka toimijuus on tavalla tai toisella rajoittunut. (Ahonen

1997, 123–124.) Luovien menetelmien hyödyntäminen osana muistelutyötä luo vanhuksille mahdollisuuksia jakaa muistojaan myös silloin kuin esimerkiksi sanallinen viestintä on mahdotonta. Etenkin muistisairailta puheen tuottaminen ja ylipäättään kyky keskustella yleensä vähenee. Tällöin kuitenkin puhumisen ja tunteiden välittämisen ja jakamisen merkitys korostuu. Muistisairaiden kanssa on tärkeää ottaa eri aistikanavat käyttöön, sillä useille ihmisille eri aisteja stimuloivat välineet kuten värit, hajut, musiikki ja valokuvat ovat merkittäviä kanavia palata muistoihinsa. Tällaiset kanavat luovat myös ikään kuin turvallisen reitin muistojen äärelle, sillä ne sitovat muistelun luonteen osaksi miellyttäviä aistikokemuksia. (Larson & Perlstein 2007, 123; Suomi 2003, 128.)

Myös Väänänen (2007, 62) muistuttaa, että on tärkeää ymmärtää, että vaikka kaikki vanhukset eivät kykenekään tuottamaan taiteellisia prosesseja ja tuotteita, he ovat kykeneviä toteuttamaan luovuuttaan yksilöllisellä tasolla. Muistisairas vanhus ei välttämättä kykene muodostamaan kuvaa nykyisyydestään nykyisessä ympäristössään, mutta hän voi ehkä yhä muistaa asioita tunteiden ja motorisen toiminnan tasolla ja kykenee tämän vuoksi jakamaan omaa tunnetilaansa esimerkiksi maalaamisen välityksellä. Tämän vuoksi juuri vanhusyhteisötoiminnassa on olennaista ymmärtää muistin erilaisia kerrostumia, jotka muodostuvat tunne-, kokemus- ja tietomuistista. Useat vanhukset elävät vahvasti tunnemuistinsa varassa, ja kykenevät näin ollen myös hyödyntämään sitä puolta itsessään luovassa ilmaisussaan.

Nietosvuori (2008, 140–141) on kirjoittanut luovien menetelmien vaativan paljon työtä ja valmistelua. Niiden hyödyntäminen edellyttää vahvan tieto-taitopohjan rakentamista ja haltuunottoa käytännön asiakastyöntasolla. Valmiudet hyödyntää luovia menetelmiä muodostuvat myös suurelta osin omaan itseen panostamisen myötä. Ne haastavat jatkuvaan oman toiminnan reflektointiin, jolloin on omattava ymmärrys omasta keskeneräisyydestään kuin myös halu kehittyä ja kehittää. Luovuus on merkittävä osa sosionomin ammatillista kasvua ja osaamista, sillä se vahvistaa uskallusta heittäytyä ja etsiä erilaisia keinoja vuorovaikutuksen tueksi, osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi. Luovuus antaa myös työntekijälle itselleen mahdollisuuden reflektoida tapaansa toimia ja sitä kautta rakentaa edelleen ja uudelleen omaa ilmaisuaan, kun ymmärrys oman persoonan merkityksestä työvälineenä ja voimavarana kehittyä ja kasvaa.

6 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KUVAUS

6.1 Tarkoitus ja tavoitteet

Hohenthal-Antin (2013, 117) käsittelee muisteluryhmän tavoitteiden asettamista sen vaikuttavuuden arvioinnin edellytyksenä. Muistelun yleisiin tavoitteisiin lukeutuvat kommunikaation kehittäminen ja elämyksellisen ilmapiirin luominen sekä sellaisen tekemisen löytäminen, mikä kiinnostaa ja innostaa asiakasta. Tällaista päämäärää tavoittelemalla jo toiminnan suunnitteluvaiheessa kaikilla valinnoilla pyritään osoittamaan, että ihmiset ja heidän tarinansa ovat arvokkaita. Hohenthal-Antin korostaa, että tavoitteiden asettelussa voi olla monenlaisia valinnanmahdollisuuksia, mutta liian kunnianhimoinen ei tule olla. Havainnointi on tärkeä menetelmä toiminnan vaikuttavuutta tutkittaessa, ja riittävä merkki onnistumisesta voi olla esimerkiksi muistisairaahan hymy tai jokin muu vastaava ele. Vaikuttavuuden arviointi edellyttää ryhmänohjaajalta jokaisen kokoontumiskerran jälkeen pysähtymistä refleктоimaan tapahtunutta, asiakkaiden kokemaa ja kertomaa.

Elimäen hoivakodin palveluesimies Hannele Kettusen yhteydenotto koululle koski kehittämisideaa liittyen heidän fyysiseen toimintaympäristöönsä hoivakodin osastoilla. Kettusen alkuperäinen toive oli, että muistisairaille asukkaille luotaisiin arjen toimintaa tukevia virikkeitä kuvallisin keinoin hoivakodin osastojen seinille. Kettunen näki kuvien käytön vaikuttavuuden mahdollisuudet moninaisina: ne herättelisivät asukkaita aktivoitumaan ja muistelemaan ja toisivat sekä asukkaita että henkilökuntaa lähemmäs toisiaan elävöittämällä heidän välistä vuorovaikutusta. Sosiaalialan opinnäytetyönä projekti edellytti aiheen lähestymistä sosiaalisen näkökulmasta. Työni lähtökohdaksi valikoitui asiakaslähtöisyys ja asiakkaan voimavaroja ja osallisuutta tukeva menetelmällinen työskentely. Menetelmätyöskentelyllä saavutettujen tulosten jatkuvuus taattaisiin kehittämällä asumisyksikön tiloja kuvallisin keinoin.

Menetelmätyöskentelyn teoriapohjaksi valikoitui sosiokulttuurinen innostaminen, toisin sanoen sosiaalipedagogiikan sovellusalue, jossa korostui toiminnallisuus, yhteisöllisyys ja elämyksellisyys. Toiminnan tavoitteena oli osallistumisen kautta saada aikaan muutoksia sekä yksilön että yhteisön elämässä. Muistelutyön keinoin jokaisella oli mahdollisuus kertoa ja tulla kuulluksi sekä samanaikaisesti kuunnella ja peilata kokemaansa ja tuntemaansa toisten kanssa. Muistelutyön avulla oli

mahdollisuus saattaa yhteen kaikenlaista ihmisissä ilmenevää erilaisuutta ja rakentaa näin ollen yhteisöllisyyttä, joka synnytti välittämisen kulttuuria. Työskentelyni ryhmän kanssa loi pohjan toteutettavalle tilan suunnittelulle. Tilan toteutuksella oli tarkoitus ylläpitää muistelutyön avulla saavutettua jatkuvuuden tunnetta sekä luoda samalla uutta. Se antoi mahdollisuuksia tukea ryhmän jäseniä jatkossakin jakamaan muistojaan ja rakentamaan sitä kautta omaa minuuttaan matkalla menneisyyteen, mikä antaisi voimavaroja myös kohdata tulevaisuus.

Ryhmätoiminnan aikana oli tarkoitus kerätä sellaista tietoa asiakkaiden kokemusmaailmasta, johon itse tilan suunnittelu perustuisi. Tiedonkeruussa oli kysymys asiakkaiden muistojen tallentamisesta, mutta myös muistoihin ja niiden jakamiseen liittyvien tunnetilojen ja tunnelmien herkistyneestä havainnoinnista. Tämä merkitsi myös ryhmän sisäisen dynamiikan ja vuorovaikutuksen sekä niissä tapahtuvien muutosten havainnointia prosessin aikana. Näkymättömän havainnointi on merkittävimpiä sosiaalialan työssä edellytettäviä vuorovaikutustaitoja. Tässä projektissa se merkitsi itseni jättämistä kokonaan kyetäkseen olemaan vain toista varten sekä samanaikaisesti syvimmän sisimpäni syleilyä päästäkseni kosketuksiin toisen kokeman ja tunteman kanssa ja näin ollen ollakseni läsnä ja avoinna. Näkymätön oli se merkityksellinen, joka minun oli autettava ryhmänohjaajana näkyväksi.

Tavoitteenani oli muistelutyön prosessin näkeminen elävänä ja sen mieltäminen ikään kuin hetki hetkeltä kehittyväksi organismiksi, jonka kasvua en kyennyt määräämään, vain edesauttamaan. Ryhmä itse muodosti lopulta sisällön tapaamisillemme luoden ainesta ryhmätoimintaa seuraavalle tilansuunnittelun vaiheelle. Mahdottomuus nähdä prosessin todellista kulkua edeltä käsin ei merkinnyt suunnitelmallisuuden asettumista merkityksettömään osaan. Suunnitelman avulla ryhmän jäsenet saatettiin yhteen ja heille luotiin mahdollisuuksia päästä muistojensa äärelle etsimään voimaannuttavia kokemuksia. Suunnitelmasta irtipäästäminen mahdollisti dialogin, jossa vanhuksset itse olivat oleellisessa osassa määrittelemässä tahtia ja luomassa merkityksiä yhteisesti jaetulle hetkelle.

6.2 Muisteluryhmä

Tarkoitukseni oli ensin tutustua kesän 2012 aikana asumisyksikön asiakkaisiin, henkilökuntaan, tiloihin ja arkeen. Elokuussa 2012 olin suunnitellut aloittavani asiakkaiden kanssa työskentelyn, jonka oli tarkoitus toteutua mahdollisuuksien mukaan kerran viikossa kolmen kuukauden ajan. Suunnitellussa aikataulussa eteneminen viivästyi, ja tutustuminen hoivakotiin toteutui vasta elokuussa. Päädyin ennen toimintaympäristöön perehtymistä paneutumaan teoriaosuuden työstämiseen, sillä kaavailemalleni toiminnalle oli merkityksellistä löytää oikeutuksensa selkeästi määritellystä teoreettis-ideologisesta perustasta. Ryhmätoiminta puolestaan toteutui lopulta marras-joulukuussa yhteensä kuutena kertana. Koska aikataulussa oli tilaajan puolesta mahdollisuutta joustaa, päädyin myös ratkaisuun, jossa valmistauduin ryhmätoiminnan toteutukseen huolellisella muistelutyön mahdollisuuksien kartoittamisella ja toimintakertojen suunnittelulla.

Ryhmä koostui erilaisista muistiongelmissä kärsivistä vanhuksista, minkä vuoksi oli tärkeää, että ryhmän koko pidettiin suhteellisen pienenä. Pienellä ryhmäkoolla tavoiteltiin parasta mahdollisuutta huomioida jokainen ryhmän jäsen yksilöllisesti. Muistiongelmissä kärsivillä voi olla vaikeuksia hahmottaa itseään ja ympäristöön, mutta tunnetasolla he sen sijaan voivat aistia herkästi (Hakonen 2003, 132). Tämän vuoksi ryhmän toimintakertoja suunnitellessani pyrin ottamaan huomioon eri aistit ja niiden mahdollisuudet aktivoida voimavaroja ja tukea vuorovaikusta. Yhtälailla pohdin tarkoin suunnitelmaa tehdessäni luovien menetelmien hyödyntämisen mahdollisuuksia, sillä muutamalle ryhmän jäsenelle sanallinen viestiminen oli jopa ylitsepääsemätön haaste. Alun perin ryhmään kaavailtiin yhdessä Kettusen kanssa 5–6 hoivakodin asukasta. Kettunen oli itse valikoinut kyseiset asukkaat ryhmään perustuen omaan ja henkilökuntansa tietoon ja kokemukseen työssään lähellä asukkaita ja heidän arkeaan. Ryhmäksi muovaantui toiminnan aikana neljän naisasukkaan kollektiivi, joka kokoontui yhteensä kuusi kertaa marras-joulukuussa 2012.

Toimintaa suunnitellessani pidin tärkeänä sitä, että ryhmän kokoontumiset nivoutuisivat temaattisesti yhteen eteenpäin soljuvaksi kokonaisuudeksi. Tarkoitus oli liikkua lapsuuden ja nuoruuden teemojen kautta aikuisuuteen. Nimesin jokaisen tapaamiskerran toimintasuunnitelmassani sekä pohdin etukäteen, millaiseksi kerta sisällöltään muodostuisi ja millaisia luovia menetelmiä käyttäisin työskentelyn tukena

minäkin kertana (taulukko 2). Suunnitelmaa rakentaessani olin perehtynyt Soile Järvisen vuonna 2009 tekemään vanhustyön koulutusohjelman opinnäytetyöhön muistelutyön luovista menetelmistä osana muistisairaana sosiaalisen toimintakyvyn tukemista. Kehittämistyöllä oli tarkoitus edistää luovien menetelmien sisällyttämistä hoivatyön arkeen. (Järvinen 2009, 8.)

Taulukko 2. Muisteluryhmän toimintasuunnitelma

Tapaamiskerrat	Sisältö ja menetelmät
1. Muistojen värit	Keskustelua aiheesta minkä värisenä lapsuus muistuu mieleen ja miksi Virittelyn tukena värimallit, kankaat ja lasten vaatteet Toimintana tunnelmointia omilla lapsuuden väreillä märkää märälle -vesiväritekniikalla
2. Elämäni kuvat	Keskustelu lapsuuden muistoista jatkuu, keskittyminen lapsuudenperheeseen Virittelyn tukena ryhmän jäsenten omat valokuvat ja ohjaajan tuomat kuvat Toimintana kuvakollaasin tekeminen edellisikerran maalaukseen
3. Kypsyvät unelmat	Keskustelua nuoruuden paikoista ja tunnelmista Virittelyn tukena erilaiset kivet ja muut luonnon materiaalit Toimintana runoilu yhdessä
4. Käsien kertomaa	Keskustelua aikuisiästä ja käsillä tehdyistä töistä Virittelyn tukena omien käsien tarkastelu ja massan muovaaminen Toimintana oman käden kuvan maalaaminen
5. Haarautuvat tiet, kuljetut polut	Keskustelua aikuisiästä ja jaloilla kuljetuista poluista Virittelyn tukena musiikki Toimintana levyraati, yhdessä laulamminen, liike ja tanssi
6. Jäähyväiset	Keskustelua yhdessä kuljetusta taipaleesta, muistojen jakamisesta ja yhdessä tekemisestä Virittelyn tukena ryhmänjäsenten omat tuotokset: muistot ja maalaukset Ei erityistä toimintaa

Soljuvan kokonaisuuden lisäksi pyrin rakentamaan suunnitteluvaiheessa jokaisen tapaamisen ryhmän kesken saman kaavan mukaisesti. Jokaisen tapaamiskerran tuli sisältää selkeä aloitus ja lopetus, joka toistuisi kerrasta toiseen kuin rituaali lisäen luottamusta ryhmässä ja kiinteyttäen myös vuorovaikutusta (ks. Hakonen 2003, 135.) Aloituksessa sytytin joka kerta kynttilän keskellemme ja esittelin itseni sekä ryhmän kokoontumisen tarkoituksen. Tämän jälkeen ryhmäläiset valitsivat väripaletista mielialansa tai tunnelmansa mukaisen värin ja halutessaan kertoivat, mistä syystä

valitsivat siinä hetkessä juuri sen värin. Alkuun tehtävä tuntui haastavalta ja värin valinnan sanoitus hankalalta. Kokoontumisten myötä valinnoista muovaantui selkeitä ja niiden yhdistäminen johonkin tunnetilaan samaisessa hetkessä, usein yön tai aamun aikana jo koettuun, vahvistui. He saattoivat myös muistaa edelliskerralla valitsemansa värin ja siihen liittäneensä tunnekokemuksen. Tällöin myös varsinainen toiminta palaili heidän mieliinsä. Toimintaa he eivät useinkaan muistaneet kokoontuessaan pöydän ääreen tai minun esitellessäni itseäni ja muisteluryhmämme tarkoitusta. Edelliskerran mieleen palauttamista tuki myös tallennettujen muistojen lukeminen ääneen. Tämä toimi myös joka kerta luonnollisen muistelun jatkumon laukaisijana sekä virittelynä uuden aiheen ja toiminnan äärelle.

Toiminnalliseen osioon osallistuminen oli vapaaehtoista. Toiminta oli lähtökohtaisesti suunniteltu ryhmänjäsenten toimintakyky ja jaksaminen huomioiden, mutta siltikin suunnitelmaa oli joka kerta sovellettava ryhmäläisten sen hetkiseen tilanteeseen ja tarpeeseen nähden. Toisinaan jotain osioita oli jätettävä jopa kokonaan pois joko sen vuoksi, että ryhmäläisille oli annettava vapaus kulkea muistoissaan luonnollisia reittejä, kun he olivat päässeet vauhtiin, tai he olivat väsyneitä jo ryhmään tullessaan tai väsyivät nopeasti ryhmän aikana.

Ryhmän lopetuksessa vedettiin yhteen muistoissa käsitellyt teemoja ja katsottiin yhdessä tehtyjä tuotoksia. Maalausten ja muiden töiden katseleminen yhdessä, palautteen saaminen ja antaminen toisille takasi jokaiselle ryhmän jäsenelle kokemuksen heidän ainutlaatuisista kyvyistään luoda uutta sekä merkittävyydestään osana ryhmää. Lopuksi soitin vielä joka kerta ryhmäläisille metaforan ajattomuudesta Risto Rannan rentoutumistarinoita sisältävältä CD-levyltä (ks. Ranta 1999). Tämän oli tarkoitus luoda ryhmän jäsenille tilaa pysähtyä ja tarkastella ryhmässä käsiteltyä sekä elävöittää heidän yksilöllistä oppimisprosessiaan.

6.3 Muistojen työstäminen maalauksiksi

Vuoden vaihteessa suunnitellut työt oli alun perin tarkoitus toteuttaa tilaan helmimaaliskuussa 2013. Olin alkanut suunnitella KyAMK:n sisäistä yhteistyötä tilan toteutuksen suhteen jo keväällä 2012, ja ollut yhteydessä KyAMK:n yritysyhteistyösuunnittelija Heta Viléniin. Hänen useista yrityksistään huolimatta kulttuurialan puolelta ei löytynyt sopivaa koulutusohjelmaa eikä opiskelijaryhmää vastaamaan projektin tarpeisiin. Loppusyksystä 2012 otin yhteyttä KSAO Kulttuuri

-toimipisteen kuva- ja mediataiteen linjan vastaavaan opettajaan, kuvataiteen lehtori Jaana Kokkoon tiedustellakseni mahdollisuudesta tehdä yhteistyötä hänen opiskelijoidensa kanssa. Kokko kiinnostui ehdotuksestani ja sulautti yhteistyöprojektin osaksi toisen vuoden opiskelijoidensa maalauksen näyttöopintoja keväällä 2013.

Kävin KSAO Kulttuuri -toimipisteessä esittelemässä opiskelijaryhmälle oppinäytetyötäni sekä toiveitani ja tavoitteitani koskien yhteistyötämme. Valitettavasti aika ei ollut otollinen järjestää seinämaalausten toteutusta paikan päällä koko ryhmälle, joten sovimme yhdessä Kokon kanssa, että hän työstää opiskelijoilleen tehtävänannon, jonka toinen osa muodostuu vanhusten muistojen pohjalta maalattavasta teoksesta ja toinen osa heidän omista muistoistaan työstetystä teoksesta. Maalausten valmistumista seurasi opiskelijoiden opintoihin liittyvä kritiikkitalaisuus, johon Kokon pyynnöstä osallistuin vierailevana arvioijana.

Kettusen kanssa sovin erikseen taidenäyttelyn pitämisen mahdollisuudesta heidän osastonsa tiloissa toukokuussa 2012. Vaikka alkuperäinen suunnitelma ei toteutunutkaan, näyttely oli vartenotettava vaihtoehto päästää muisteluryhmän jäsenet osalliseksi ryhmässä saavutettujen tulosten jatkuvuudesta. Kutsuin näyttelynpystytyspäiväksi Elimäen hoivakodille Kouvolan seudun paikallislehdistöä, joista Elimäen Sanomat tulivat tekemään kulttuuriuutisiinsa jutun näyttelystä osana oppinäytetyöni toteutusta ja yhteistyötä hoivakodin ja KSAO:n opiskelijaryhmän kanssa (ks. Pussinen 2013, 12).

Koska järjestettävä näyttely oli vain väliaikainen, ideoin keväällä myös mahdollisuuden kasata opiskelijoiden maalauksia sekä ryhmäläisten omia töitä ja muistoja yhdistelevän kirjasen muistoksi ryhmätoimintaan osallistuneille vanhuksille. Kettusen mielestä idea oli hyvä, ja hän uskoi, että sen avulla paikattaisiin pysyvien seinämaalausten uupumaan jääminen. Vaikkakin kirjanen tulisi vain ryhmään osallistuneiden vanhusten käyttöön, se olisi heille erittäin merkityksellinen väline muistaa ja muistella edelleen. (Liite 1.)

7 TOIMINNALLISEN OSUUDEN ARVIOINTI

7.1 Muisteluryhmän ohjaus

Vaikka muistelu sopii periaatteessa hyvin ikäihmisille, sillä he muistelevat yleensä mielellään, kaikki eivät kuitenkaan automaattisesti arvosta menneisyyden muistelua esimerkiksi vaikeiden elämäkokemustensa vuoksi (Hakonen 2003, 132).

Alkuperäisen ryhmän kokoonpanosta putosi kaksi ryhmän jäsentä toiminnan alkumetreillä pois. Toinen teki heti aluksi erittäin selväksi, ettei ollut kiinnostunut kaivelemaan menneitä, eikä koskaan edes tullut istumaan saman pöydän ääreen muun ryhmän kanssa. Toinen jättäytyi ryhmästä ikään kuin pikkuhiljaa hivuttautuen, todennäköisesti huomattaessaan, että ryhmän yhtenäisyyttä vahvistaviksi arvoiksi ja teemoiksi alkoi muodostua jotakin sellaista, josta hän itse ei saanut otetta. Hänen taustansa olivat hyvin poikkeavat muiden ryhmän jäsenten kanssa, ja hän korostikin omissa muistoissaan lähinnä taloudellista vakavaraisuutta yli sosiaalisten suhteiden merkityksen, joka puolestaan nousi selkeästi muun ryhmän avaintemaksi.

Ryhmäläisten suhde omaan lapsuuden perheeseensä nosti muiden ryhmän jäsenten kohdalla pintaan muistoja läheisyydestä ja kodin lämmöstä, kun taas hänen lapsuuden muistojaan alkoikin siivittää vanhempien poissaolo ja yksinjäämisen kokemus. Muut ryhmäläiset liikkuivat yhdestä poiketen luonnollisia polkuja aina takaisin lapsuuden kotiinsa ja sieltä kumpuaviin voimaannuttaviin tunnekokemuksiin. Keskustelin ryhmästä jättäytyneen vanhuksen kanssa, ja hän oli itse sitä mieltä, että ryhmä ei ollut häntä varten.

Haasteita ryhmän toiminnalle aiheutti ajoittain rauhaton kokoontumistila. Tila valikoitui alun perin ehkä siksi, että se sijaitsi kahden eri osaston välillä.

Alkuperäiseen ryhmään osallistui vanhuksia molemmilta osastoilta, ja kokoontuminen osastot yhdistävässä aulassa tuntui loogiselta. Heti ensimmäisillä kerroilla havaitsin tilan ongelmalliseksi sen rauhattomuuden vuoksi: työntekijät ja osastoilla vierailijat joutuivat kulkemaan aulan läpi kesken toimintatuokiomme. Aulaan ja sitä kautta osastoille tuovat ovet pitivät kovaa ääntä auetessaan ja sulkeutuessaan, mikä toisinaan hukutti puheäänien alle. Minun olisi pitänyt puuttua tilan haasteisiin ja etsiä yhteistyössä Kettusen kanssa vaihtoehtoja, rauhallisempaa tilaa ryhmälle kokoontua.

Ryhmäkoko oli alun perin liian iso, vaikkakin oletin sen olevan sopiva. En ollut tyytyväinen mahdollisuuksiini huomioida ryhmän jäsenet yksilöllisesti, varsinkin kun

en vielä toiminnan alkaessa tuntenut heitä kuin Kettusen puheiden perusteella. Ensimmäisillä kokoontumiskerroilla kaipasin vierelleni ohjaajatoveria, mutta tilanne tasoittui, kun ryhmä löysi pikkuhiljaa oman uomansa ja opin tuntemaan ryhmäläisiä paremmin. Työparin olemassaolo olisi myös kaiken kaikkiaan tukenut toiminnan toteutusta ja sen arviointia sekä omaan osaamiseen liittyvää reflektointia jokaisen kerran jälkeen. Nyt paikoin kokemani yksinjäätminen oli varsinkin prosessin pitkittyessä toisinaan raskas kantaa. Vaikka suoriuduin prosessista hyvin ja koen sen kulkemisen eri perspektiiveistä katsottuna merkityksellisenä, uskon, että työpari olisi ehdottomasti tuonut sille lisäarvoa niin käytännön toteutuksen kuin prosessin moniulotteisen arvioinnin tasolla. Jos nyt ryhtyisin samankaltaiseen työhön uudelleen, en tekisi sitä yksin. Työparina työskennellessä on mahdollista oppia erilaisista näkökulmista katsoa asioita, löytää motivaatiota haastavina hetkinä, kun usko itseän ja siihen, mitä ollaan tekemässä, on heikoilla.

Jos henkilökunnalla olisi ollut mahdollisuus sitoutua prosessiin, se olisi oikeastaan ollut jopa työparia merkittävämpi vaihtoehto. He olisivat voineet avustaa kansani ryhmäläisiä toiminnallisissa osuuksissa. Näin ollen työntekijät olisivat saaneet ehkä uudenlaisia välineitä itse toteuttamaansa virikkeelliseen toimintaan työssään. Asiakkaiden kohtaaminen muisteluryhmässä olisi ehkä poikennut asiakkaan kohtaamisista toteutettaessa päivittäistä hoivatyötä, jolloin vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa olisi voinut saada hedelmällisiäkin eväitä. Olisin itse voinut tiedustella ennen toiminnan aloittamista kärkkäämmin henkilöstön mielenkiinnosta ja mahdollisuuksista osallistua ryhmän toimintaan. Henkilökunnan kohtaaminen jo ryhmän aloitettua tuntui haastavalta, kun kiire osastolla näkyi, enkä halunnut tuppautua. Tämänkin vuoksi olisi voinut viettää enemmän aikaa osastolla ennen toiminnallisen osuuden aloittamista tutustuakseni sekä ryhmän jäseniin että henkilökuntaan paremmin.

Aluksi oli todella haastavaa ikään kuin puhua itsekseen, sillä vastakaiku, jota ryhmäläisiltä sain, ei varsinkaan toiminnan alussa tapahtunut puheen välityksellä. Tämä vaati erityistä heittäytymistä, sillä minun tuli löytää juuri heidän tarinansa ja toiveensa irtautumalla vastavuoroisen sanallisen vuorovaikutuksen kaavoista ja luoda toisenlaisia tapoja kohdata toinen. Ohjaajana pyrin parhaani mukaan antamaan tilaa kaikille ja tukemaan myös asukkaiden välistä vuorovaikutusta niin, että jakaminen ei

tapahtunut vain minun kanssani, vaan he alkoivat kiinnostua myös toisistaan ja keskustella keskenään.

Avoimuus tarkoitti montaa eri asiaa, kun olin tekemisissä vanhusten kanssa, joista kaikki eivät pystyneet kommunikoimaan puheella tai kuulemaan puhetta kovinkaan hyvin. Avoimuus ei ollut pelkästään sitä, että otin toisen vastaan sellaisena kuin hän oli, suvaitsevaisesti. Kohtaaminen mahdollistui eettisestä lähtökohdasta, jossa kunnioitin jokaista vanhusta yksilönä ja kohtelin heitä sen mukaisella inhimillisyydellä. Näin ollen avoimuus tarkoitti myös heittäytymistä ja antautumista kokemiselle ja tuntemiselle näkemisen, kuuntelemisen ja puhumisen lisäksi. Heille itselleen täytyi antaa mahdollisuus viestiä muilla tavoin silloin, kun sanallinen ilmaisu ei ollut mahdollista. Tällöin pyrin luomaan luottamussuhdetta läheisyydellä ja huolenpidolla. Jo pelkästään katsekontakti ja hymyyn vastaaminen hymyllä viestivät hyväksyntää. Yhteenkuuluvaisuuden tunnetta voimisti myös vahvasti huumori ja yhteinen nauru.

Schweitzer (2007, 49) pitää tärkeänä ohjaajan kykyä muistaa kuulemansa ja palata aiemmin jaettuun muistoihin yhä uudelleen keskusteluissa. Tämä tekee muistelusta mielekäästä ja luo muistelijaille kokemuksen heidän tarinoidensa merkityksellisyydestä. Oman ryhmäni kanssa oli tärkeää, että huomioin myös ne ryhmän jäsenet, jotka eivät kyenneet puheen tuottamiseen. Myös heidän kanssaan koin tärkeäksi palata yhteisissä hetkissämme aikaisimpiin tapaamiskertoihin ja siellä koettuihin hetkiin esimerkiksi jonkin kuvallisen työn ääressä. Uskon, että näin toimiessani loin edellytyksiä myös heille kokea tullessa kuulluksi ja yhtäläillä kokea tarinansa merkitykselliseksi. Minua ei välttämättä muistettu, mutta yhteisen tekemisen kautta mieleen muistui positiiviset kokemukset ja tunteet siitä, että ollaan oltu tässä yhdessä aiemminkin. Edelliskerran maalaukseen palaaminen auttoi saavuttamaan täsmälleen samat muistot omasta elämästä kuin itse maalaushetkellä. Konkreettinen muisto, joka oli ennen kaikkea myös itse tuotettu, ylläpiti toiminnan vaikutuksia ja samalla uudisti vanhuksen kokemusta omasta olemisestaan hoivakodin asukkaana, osana yhteisöä, jossa hänellä on mahdollisuus jakaa toisten kanssa jotakin merkityksellistä.

Kun osa alun perin ryhmään kaavailuista henkilöistä jäi pois, jäljelle jääneet muodostivat tiiviin porukan. Asukkaiden omasta mielestä lähtökohta ryhmän

aloituksessa oli se, että he eivät tunne toisiaan, vaikka asuvatkin lähekkäin. Ryhmäläisten välinen vuorovaikutus alkoi kehittyä jo ensimmäisen toimintatuokiomme aikana, kun jaettuaan oman muistonsa, he heittivät ilmoille esimerkiksi kysymyksen, olisiko muilla samanlaisia kokemuksia. Pikkuhiljaa keskustelua pöydän ympärillä oli myös ennen ryhmän aloitusta ja se jatkui vielä lopetuksenkin jälkeen palaamalla vielä johonkin muistoon, joka oli vasta hetki sitten jaettu tai muihin arkipäiväisiin aiheisiin, kuten säähän tai ruokailuun. Havainnoin ryhmäläisten välillä paljon sellaisia läheisiä hetkiä, jolloin sanoja ei tarvittu. Kosketus oli merkittävässä osassa näitä kohtaamisia. Läheisyyden kokemus muotoutuikin yhdeksi merkittävimmistä ryhmässä vallitsevista kokemuksista. Muistojen jakaminen oli erittäin intiimiä, ja jakamiseen liittyi myös kosketus, joka oli luonnollinen tapa kurottaa toista kohden varsinkin, kun sanoja ei ollut tai niitä ei löytynyt. Jakamisen ja läheisyyden kokemisen tarve on suuri.

Eräs ryhmän jäsenistä kiteytti kokoontumisemme lopuksi asian näin: ”Hyvä olla. Vähän niinku sellanen ihmeellinen olo. Voisko sanoa oikee, että vapaa. Ku voi kaikki ikävät asiat unohtaa, ja vaan olla. Käet on täs vapaana, sormet on ihan lötkönään. Hyvä olo. Täs ois vaikka kuinka kauan, tää tuntuu niin hyvältä koko isossa ropassa. Tää on ihan totta. Aika ihanaa. Tätä täytyy, jos tätä sais kotonaki itellee tän hyvän olon, se ois mukavaa. Siellä ku mie oon niin yksin. Mie oon niin yksinäinen, et miul ei kettää. Jokainen mennää omii koloihimme.” Tämän seurauksena toinen ryhmäläinen kutsuu naista luokseen kurottaen käsillään pöydän yli: ”Tule, mitee yksin, ei olee, Tule.” Nainen vastaa: ”Tulenhan mie. [ottavat käsistä toisiaan kiinni] Sie tajusit oikein ihan. Sie oot ihana ihminen. Paras ystävä. Kiitos siulle.

Saarenheimo (2003, 52) on luonnehtinut muistiongelmista kärsivän muistelijan muistelua näennäisen hajanaisuuden taakse kätkeytyksi henkilökohtaiseksi mielekkyydeksi ja logiikaksi, joka harvoin avautuu ulkopuoliselle. Saarenheimon kuvaus muistelusta todentui pitkälti muisteluryhmässämme. Muistelu oli myös spontaania ja itseään toistavaa. Muistelu oli usein poukkoilevaa, eikä sitä voi kuvata aina vastavuoroiseksi keskusteluksi tietyn teeman tai aiheen ympärillä, vaikkakin se oli mitä merkittävimmissä määrin jotakin todella intiimisti ja yhteisesti jaettua ja koettua. Pian ryhmän aloitettua huomasin, että vanhukset liikkuivat muistoissaan luonnollisia polkujaan aina lapsuuteensa, joten en pyrkinyt estelemään tätä pitääkseni kiinni toimintasuunnitelmastani, vaan annoin heille vapauden valita muistonsa.

Muistojen tarinat eivät noudattaneet mitään loogisesti etenevää kronologista kaavaa, vaan jäsentyivät vahvasti tunnekokemusten varaan, jossa esimerkiksi suhdetta vanhempiin sanoitettiin selkeästi muistelijalle itselleen merkityksiä antavan vuoropuhelun muodossa uudelleen.

Schweitzer (2007, 48–49) luettelee muistelutyönmenetelmiä käyttävän ohjaajan tärkeimpiä ominaisuuksia, joita tulisi työssään pystyä käyttämään harkitusti ja tietoisesti. Yhdessä muistelemissa on kysymys vuorovaikutuksesta, jossa ohjaaja antaa kuuntelijana ja koko kehon viestinnällään tilaa kertojalle ja arvostusta hänen kertomalleen. Kuuntelijana ohjaajan tulee myös pyrkiä samaistumaan muistelijan tunnetilaan. Tämä vaatii erityistä herkkyyttä havainnoida pintaa syvemmällä tapahtuvia liikkeitä ja tilannetajua esimerkiksi raapaistaessa yllättäen raskaita ja surullisia tunteita herätteleviä muistoja. (Schweitzer 2007, 48–49) Toisinaan niiden käsitteleminen voi olla tarpeen ja kääntää kipeän tunnemuiston voimaannuttavaksi selviytymisen kokemukseksi, toisinaan muistelu on syytä ohjata hienovaraisesti uusille urille riippuen kertojasta itsestään, mutta myös tilanteen etenemisen vaikutuksia koko ryhmään ja sen muihin jäseniin on myös pohdittava. Ryhmässä keskusteltiin jonkin verran etenkin sota-aikaan liittyvistä menetyksistä. Näitä muistoja ei sävyttänyt niinkään suru tai katkeruus, vaan enemmänkin ikävä aikaan ja paikkaan ennen sotaa ja evakkoon lähtemistä. Kaiken kaikkiaan ryhmässä jaettuja muistoja siivitti näidenkin teemojen kohdalla kiitollisuus eletystä elämästä ja näin ollen mukavista muistoista.

7.2 Yhteistyö KSAO:n kanssa

Opiskelijoiden kritiikkitalaisuudesta tuli yllättäen todella merkittävä osa omaa kasvuaani, sillä siellä opiskelijoiden kanssa jakamani asiat maalausten äärellä syvensivät kokemustani tämän työn merkittävydestä. Olin yllätynyt opiskelijoiden omasta prosessista, jonka takia oli tapahtunut odottamatonta ainutlaatuista jakamista ja kohtaamista. Ihmiset, jotka eivät olleet tavanneet toisiaan, onnistuivat koskettamaan toisiaan erityisellä tavalla jonkin henkilökohtaisen ja kulttuurin jakamisen kautta. Tämä edellytti myös opiskelijoilta erityistä avoimuutta ja heittäytymistä sekä rohkeutta katsoa syvälle sisimpäänsä.

Suurin osa opiskelijoista suhtautui tehtävänantoon suurella kunnioituksella henkilökohtaisten muistojensa jakaneita vanhuksia kohtaan. Myös monille heistä

prosessista muodostui yllättävän intiimi, ja ote, jolla opiskelijat tarttuivat tähän yhteistyöprojektiin, kertoi sen merkittävydestä myös vastauksena heidän ammatillisen oppimisen tarpeisiin. Kokemus oli varmasti usealle opiskelijallekin voimaannuttava, sillä se mahdollisti vertaisuuden kokemusten saavuttamisen, hyvien hetkien vaalimisen ja vaikeista muistoista selviytymisen kokemusten käsittelemisen ja jakamisen.

Korkiakoski (2002, 177) on kuvannut muistojen välittämistä nuoremmille sukupolville yhteisen kulttuurisen identiteetin ja jatkuvuuden tunteen turvaajana. Tässä yhteistyöprojektissa korostui sukupolvien välisen kuilun kapeneminen nimenomaan ylisukupolvisten muistojen kautta. Mennyt ei näyttäytynytäkään niin nykyisyydestä poikkeavana ja erilaisena, kun muistoissa liikuttiin sellaisten perustavanlaatuisien kokemusten ja tunnetilojen mailla, jotka olivat voimakkaasti sidoksissa lapsuuden kodissa koettuun lämpöön ja rakkauteen sekä siihen lapsenomaiseen tapaan tarkastella maailmaa ihmeellisenä ja taianomaisena paikkana.

7.3 Jatkuvuuden ulottuvuudet

Vaikka Kettusen alkuperäinen idea ja toive seinämaalauksista eivät toteutuneetkaan, Kokko on ilmaissut kiinnostuksensa jatkaa yhteistyötä hoivakodin kanssa ja sisällyttää seinämaalausprojekti osaksi tulevia opintokokonaisuuksia. Toisinaan koin todella epäonnistuneeni, kun en kyennyt takaamaan hoivakodille Kettusen tekemää tilausta sellaisenaan. Sain kuitenkin tuotua yhteen kaksi toisilleen ennestään tuntematonta tahoja, jotka kenties eivät olisi muutoin kohdanneet. Yhdessä he loivat jotakin uutta molempien tarpeisiin vastaavaa, ja yhteistyö myös toivon mukaan jatkuu lähitulevaisuudessa.

Yhteistyö oli merkittävää myös KSAO:n näkökulmasta, sillä kontaktit työelämään opiskeluaikana ovat todella tärkeitä kulttuurialan opiskelijoille. Työskentely yhdessä sosiaalialan toimijoiden kanssa ei ole vielä läheskään se ilmeisin vaihtoehto kumppanuuksia solmittaessa. Tällaisten projektien myötä kulttuuri, jonka tulisi kuulua kaikille, saavuttaa usein näkymättömissä ja syrjässä elävät rikastuttaen heidän arkeaan tuoden yhteisöllisyyttä ja voimavaroja yksinjäämisen kokemusten sijaan. Vastaavalla yhteistyöllä on mahdollisuudet saattaa yhteen erilaisuutta, joka synnyttää välittämisen kulttuuria yli rajojen, jotka erottavat ihmiset toisistaan niin iän, sukupuolen, ulkonäön,

taustan, elämäntilanteen kuin minkä tahansa muun ihmisen itsensä asettaman lokeron mukaan.

Kettunen kertoi opinnäytetyöprosessini tuoneen hoivaosastolle paljon enemmän kuin hän osasi ikinä odottaa. Ryhmässä toteutetut työt sekä toteuttamani kirjanen muisteluryhmän jäsenille ovat toimineet yllättäen henkilökunnan työvälineenä esimerkiksi tukien sekavan ja levottoman muistisairaana kohtaamista hoivaosaston arjessa. Muisteluryhmän vaikuttavuuden jatkuvuutta on kyetty ylläpitämään konkreettisten kuvien ja kirjasten myötä, kun ne ovat tuoneet keskustelunaiheita siivittämään arjen toimintojen avustamistilanteita ja näin ollen rikastuttaneet työntekijöiden ja asiakkaiden välistä vuorovaikutusta. Kettunen kuvaili asiakkaiden näkökulmasta prosessia kaiken kaikkiaan kuntouttavaksi. Kulttuurin tuominen lähelle vanhuksia, jotka usein nähdään enää hoidon kohteena, on tukenut hoivaosaston toimintaperiaatteita asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta ja heidän ainutlaatuisen elämänsä ja -tilanteensa kunnioittamisesta ja huomioimisesta. (Kettunen 2013.)

8 AMMATILLISEN OSAAMISEN ARVIOINTI

Kehittääkseen ammattitaitoaan on tunnustettava elinikäisen oppimisen tarve ja oltava avoin kaikelle uudelle. Laaja-alainen tietämys erilaisista työskentelyn lähtökohdista, ja taito soveltaa niitä periaatteita omassa työssään muovautuu aikojen saatossa omanlaisekseen työtteeksi ja mahdollistaa erilaisten asiakkaiden näkemisen heidän omista lähtökohdistaan ja tarpeistaan käsin. Näin kohtaamisen ja työskentelyn tavoitteet ja päämäärät näyttäytyvät kirkkaina, jolloin myös työskentelyn suunta on selkeä, ja sitä tukevien menetelmien ja -välineiden käyttö perusteltua.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston raportissa Sosionomin (AMK) ydinosaaminen (2001, 6–9) määrittellään sosionomille erityisen osaamisen sisältöjä ja työn yhteiskunnallisia perusteluja. Raportissa todetaan, että sosionomi vastaa työssään ihmisen vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden tukemisen sekä voimavarojen ja osallisuuden vahvistamisen tarpeisiin. Sosionomin ammatillista osaamista voidaan punnita kykynä tarkastella asioita ja ilmiöitä samanaikaisesti sekä yksityisestä että yhteiskunnallista näkökulmasta sekä kykynä tähän suhteuttaen löytää yhteistyössä asiakkaan kanssa hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavaa vahvistavaa toimintaa.

Opinnäytetyöni oli haastava prosessi, joka edellytti raportissa kuvattua moniulotteista sosionomin (AMK) ydinosaamista. Toiminnallista osuuden valintoja perustelevassa teoriapohjassa näkyy vanhustyön asiakastyön erityisyyden ja eettisen arvoperustan sekä monitieteellisen ja erityisesti sosiaaligerontologisen tiedon hallinta.

Toiminnallisen osuuden toteutuksen vahvuutena näkyvät aiempi kulttuuri- ja taidealan koulutus- ja työtaustani, luovien menetelmien hallinta sekä kyky hyödyntää ja soveltaa niitä sosiaalialan osaamisen tavoitteisiin nähden ja asiakasryhmän erityisyys huomioiden.

Opinnäytetyön toteutus vaati hyviä vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja. Arjen toimintakulttuurin nopeasti muuttuvissa tilanteissa oli luovittava huomioiden kuitenkin jokaisen asiakkaan yksilöllisyys. Oli mahdollistettava dialogisen suhteen muodostuminen haasteellisessa ympäristössä, kun asiakkaan toimintakyvyssä ilmeni puutteita, jotka haastoivat kohtaamisen. Ryhmänohjauksessa korostui tavoitteelliseen toimintaan kytkeytyvä osaaminen, sen ymmärtäminen ja hallinta. Työskentelyä ohjasi vahvasti voimaannuttavan työotteen luonne, sen teoriaperustan haltuunotto ja kyky soveltaa periaatteita käytännön asiakastyön tasolle vanhustyön erityisyys huomioiden. Ryhmänohjauksen onnistuminen edellytti kääntymistä ensin itseen päin, oman taide- ja kulttuurikäsitteiden tarkastelua sekä luovan prosessin ymmärtämistä. Tämä auttoi punnitsemaan, mikä on mahdollista juuri nyt näiden ihmisten kanssa, mikä palvelee heidän tarpeitaan ja mitä toiminta heille itselleen mahdollisesti merkitsee. Ryhmän merkitys sen jäsenille asettui työskentelyn keskiöön, jolloin oma roolini ohjaajana valikoitui suhteessa siihen niin, että muisteluryhmän oli oltava tilaisuus löytää ihmisen tarpeiden mukainen luonnollisen olemisen tapa ja sitä kautta nykyisyyteensä voimaannuttavia kokemuksia menneestä.

Opinnäytetyön toteutus vaati tutkivan ja kehittävän työotteen teoreettista hallintaa ja sen omaksumista osaksi omaa työskentelyä ohjaavia periaatteita.

Opinnäytetyöprosessini oli verrattain pitkä. Se muokkaantui rinnan oman ammatillisen kasvuni kanssa ja sai sitä kautta yhä uusia ulottuvuuksia ja näkökulmia. Vastoinkäymiset haastoivat, mutta niiden myötä kykeni osoittamaan todelliset taidot projektin uudelleen ohjauksessa niin, että tavoitteiden saavuttaminen oli edelleen mahdollista. Prosessi oli raskas, mutta jatkuva reflektointi, uudelleen arviointi ja kehittäminen opettivat paljon itsestä ja sosiaalialan toimintakentästä sekä myös

ohjasivat minua tulevana sosionomina suuntaan, jossa luottamus itseeni, omaan osaamiseeni ja työn mahdollisuuksiin vahvistuivat merkittävästi.

Oma persoonan merkitys työväliseen näkyi jatkuvan reflektoinnin tarpeena läpi prosessin. Kaiken aikaa oli pitäydyttävä kosketuksissaan itseensä, asiakkaisiin, työn tarkoitukseen ja tavoitteisiin, jolloin toiminnan suuntaa kykeni tarvittaessa ohjaamaan uusille urille. Toiminnan suunnitteluun oli paneuduttava perehtymällä työtä ohjaavaan teoriaan ja käytännön työstä kummunneeseen tutkittuun tietoon. Suunnitelmat oli oltava olemassa, mutta yhtäläillä niistä oli oltava valmis luopumaan. Vasta heittäytyessään ymmärsi todella haastavansa itsensä ja osoittavansa selkärankaan iskostuneen tietotaidon voiman. Luopumisen mahdollistaminen edellytti lujaa uskoa ja kunnioitusta toista kohtaan sekä tilan antamista hänelle. Kaikissa kohtaamisissa oli läsnä oman ammatillisuuteni ja persoonani välinen vuoropuhelu.

Yhteyksien luominen ennestään tuntemattomien toimijoiden välille on edellyttänyt erityistä kehittämis- ja projektiosaamista. Työni oli myös yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista ja vaikuttamista paikallistasolla, kun saatoin eri toimintakulttuureita yhteen ja kykenin moniulotteisesti osoittamaan yhteistyön positiiviset tulokset. Vaikka työn lopputulos ei vastannut täydellisesti alkuperäistä suunnitelmaa, olen tyytyväinen kykyyni suunnata toimintaa prosessin aika yhä uudelleen kuitenkin niin, että se edelleen tuki alkuperäistä tarkoitustaan. Kykenin turvaamaan prosessin onnistumisen kehittämistyönä sekä saavutettujen tulosten jatkuvuuden mahdollisuuden asiakkaille sekä luomaan edellytyksiä hoivakodin ja kulttuurialan opiskelijoiden yhteistyön jatkumiselle.

LÄHTEET

Ahonen, H. 1992. Vuorovaikutus auttamisen välineenä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Asuminen. Kouvolan kaupunki. Kouvolan kaupungin internetsivut. Päivitetty 1.10.2013. Saatavissa: <http://www.kouvola.fi/index/ikaihmiselle/asuminen.html> [viitattu 2.12.2013].

Asumispalveluiden kriteerit ja palvelukuvaukset. Kouvolan kaupunki, Perusturva, Kotihoito ja vanhuspalvelut. Oheisaineisto nro 4, Perusturvalautakunta 18.5.2011 § 53. Saatavissa: <http://ep.kouvola.fi/vanhat/kokous/20112069-8.HTM> [viitattu 2.12.2013].

Asumispalveluohjaus. Kouvolan kaupunki. Kouvolan kaupungin internetsivut. Päivitetty 29.11.2013. Saatavissa: <http://www.kouvola.fi/index/ikaihmiselle/asuminen/asumispalveluohjaus.html> [viitattu 2.12.2013].

Dunderfelt, T. 2001. Elämäntarkkailu. Helsinki: WSOYpro OY.

Dunn, W., Brown, C. & McGuigan, A. 1994. The Ecology of Human Performance: A Framework for Considering the Effect of Context. Teoksessa: The American Journal of Occupational Therapy, Volume 48, Number 7. s. 595–607. AJOT:n internetsivut. Saatavissa: <http://ajot.aotapress.net/content/48/7/595.full.pdf> [viitattu 18.12.2012].

Elimäen hoivakoti. Kouvolan kaupunki. Kouvolan kaupungin internetsivut. Päivitetty 14.11.2013. Saatavissa: <http://www.kouvola.fi/index/ikaihmiselle/asuminen/hoiva-asuminen/elimaenhoivakoti.html> [viitattu 2.12.2013].

Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino

Hakonen, S. 2003. Muistelutyö. Teoksessa: Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 130–137.

Heimonen, S. 2007a. Kuntoutuksen yhteinen kieli. Teoksessa: Pohjolainen, P., Sarvimäki, A. & Sýren, I. (toim.) 2007. Toimintakykyä ja sosiaalista tukea iäkkäiden, omaisten ja työntekijöiden arjessa. Oraita 3/2007, s. 44–51. Ikäinstituutin

internetsivut. Saatavissa: <http://www.ikainstituutti.fi/binary/file/-/id/1/fid/153> [viitattu 14.8.2012].

Heimonen, S. 2007b. Näkökulmia ikääntyvän psyykkiseen toimintakykyyn. Teoksessa: Pohjolainen, P., Sarvimäki, A. & Sýren, I. (toim.) Toimintakyky ja sosiaalista tukea iäkkäiden, omaisten ja työntekijöiden arjessa. *Orait* 3/2007, s. 13–19. Ikäinstituutin internetsivut. Saatavissa: <http://www.ikainstituutti.fi/binary/file/-/id/1/fid/153> [viitattu 14.8.2012].

Hohenthal-Antin, L. 2009. Muistot näkyviksi: muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hohenthal-Antin, L. 2013. Muistellaan: luovat menetelmät muistisairaiden tukena. Juva: PS-kustannus.

Hoiva-asuminen. 2013. Kouvolan kaupungin internetsivut. Päivitetty 29.11.2013. Saatavissa: <http://www.kouvola.fi/index/ikaihmiselle/asuminen/hoiva-asuminen.html> [viitattu 2.12.2013].

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2006. Turvaverkko vai trampoliini: sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Ikäihmisten palveluverkkosuunnitelman 2012–2014. Kouvolan kaupunki, Kaupunginvaltuusto 7.5.2012 § 50. Oheisaineisto nro 12, Perusturvalautakunta 15.2.2012 § 27. Saatavissa: http://ep.kouvola.fi/vanhat/cgi/DREQUEST.PHP?page=meeting_frames [viitattu 2.12.2013].

Jyrkämä, J. 2007. Toimijuus ja toimintatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa: Seppänen, M., Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö: sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 195–218.

Järvinen, S. 2009. ”Voisin olla tässä aina”. Muistelutyön luovat menetelmät osana muistisairaana sosiaalisen toimintakyvyn tukemista. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Saatavissa:

https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5198/jarvinen_soile.pdf?sequence=1 [viitattu 11.8.2013].

Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. 2011. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Karjalainen, P. 2012. Mitä on hyvä vanhustyö? Muistiliitto ry. Muistimarkkinoiden internetsivut. Saatavissa:

http://www.muistimarkkinat.fi/muistimarkkinat/artikkeleita/mita_vanhusty_o_on/ [viitattu: 14.08.2012].

Kettunen, H. 2013. Hoivatyön esimies. Haastattelu 28.5. Kouvola: Elimäen hoivakoti.

Kettunen, R., Kähärä-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2009.

Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOYpro.

Kilpeläinen, A. & Salo-Laaka, M. 2012. Asiakasosallisuus teknologisoituvassa palvelujärjestelmässä. Teoksessa: Pohjola, A., Kemppainen, T. & Väyrynen, S. Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, s. 303–322.

Kolkka, M., Mantela, J., Holopainen, A., Louhela, J., Packalén, L. & Kaisvu, T. 2009. Yhteiskunnallinen osaaminen: haaste ja tehtävä. Helsinki: Kirjapaja.

Korkiakangas, P. 2002. Muistelusta voimavaroja vanhuuteen. Teoksessa: Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, s. 173–206.

Kouvolan kaupungin hyvinvointikertomus 2010. 2010. Kouvolan kaupunki. Kouvolan kaupungin internetsivut. Saatavissa: <http://194.89.127.7/djulkaisu/kokous/20111937-12-5237.PDF> [viitattu 20.8.2013].

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Kurki, L. 2007a. Innostava vanhuus: Sosiokulttuurinen innostaminen vanhempien aikuisten parissa. Helsinki: Finn Lectura.

Kurki, L. 2007b. Sosiaalipedagogiikka ikäihmisten parissa. Teoksessa: Hämäläinen, J. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007, 8. vuosikerta. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura, s. 197–230.

Kurki, L. 2011. Sosiokulttuurinen innostaminen yhteisötyönä. Teoksessa: Ruuskanen, P.T., Savolainen, K. & Suonio, M. (toim.) Toivo sosiaalisessa: toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: UNIpress, s. 39–68.

Larson, R. & Perlstein, S. 2007. When words are not enough: art-based methods of reminiscence. Teoksessa: Kunz, J. & Soltys, F. (toim.) Transformational Reminiscence: life story work. New York: Springer Publishing Company, s. 123–142.

Lindqvist, M. 2002. Vanheneminen, etiikka ja elämän arvot. Teoksessa: Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, s. 233–261.

Lipsanen-Rogers, M. 2005. Kuvan käyttö sosiaalipedagogisen työn välineenä. Teoksessa: Ranne, K. Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus: Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja D, Muut julkaisut 1/2005. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, s. 54–61.

Lundahl, R., Hakonen, S. & Suomi, A. 2007. Taide ja kulttuuri – innovaatiota seniori- ja vanhustyöhön. Teoksessa: Seppänen, M., Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö: sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 253–270.

Marin, M. 2003. Elämän paikallisuus ja paikat. Teoksessa: Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 22–43.

Mäkinen, E., Kruus-Niemelä, M. & Roivas, M. 2009. Arjessa selviytymisen tarve haastaa kehittämään ikäihmisten ympäristöjä. Teoksessa: Mäkinen, E., Kruus-Niemelä, M. & Roivas, M. (toim.) Ikäihmisen hyvä elämä. Ympäristön merkitys vanhustenkeskuksessa. Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja A: Tutkimukset ja raportit 1. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu, s. 9–23.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro OY.

Nietosvuori, L. 2008. Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä. Teoksessa: Viinamäki, L. (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun

julkaisuja. Sarja A, Raportteja ja tutkimuksia 2/2008. s. 135–142. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Ojala, T. & Uutela, A. 1993. Rakentava vuorovaikutus. Porvoo: WSOY.

Palomäki, S-L. & Toikko, T. 2007. Tekemisen ja kohtaamisen ristiriita vanhustyössä. Teoksessa: Seppänen, M., Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö: sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. 271–288. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pihlainen, A. 2009. Arjen etiikka vanhustyössä – kannanottojen ja raporttien siirtyminen toimintaan? Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Vanhustyön keskusliiton internetsivut. PP-esitys 12.06.2009. Saatavissa: <http://www.vtkl.fi/document.php/1/684/Aira+Pihlainen/045ca5eec61e8b7461f817414d209998/0> [viitattu 25.8.2012].

Pikkarainen, A. 2007. Ympäristö. Teoksessa: Lyyra, T-M., Pikkarainen, A. & Tiikkainen, P. (toim.) Vanheneminen ja terveys. s. 41–68. Helsinki: Edita.

Pussinen, T. 2013. Nuoruusmuistot ikuistettuina tauluihin. Elimäen Sanomat. 15.5.2013.

Ranta, R. 1999. Kun aika antaa periksi: metaforia ja rentoutumista. [cd-levy] Helsinki: Topos.

Rautajoki, A. & Kairala, M. 2006. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston vanhustyön lausunto. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto. Sosiaaliportin internetsivut. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/Haku/tiedoston-tiedot/?FileID=6534b320-a64e-45be-a8ae-e153c2dac199> [viitattu: 14.08.2012].

Ruth, J-E. 2001. Vanhuus: persoonallisuuden kehitys vanhuudessa. Teoksessa: Lyytinen, P., Korhonen, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. s. 440–453. Helsinki: WSOY.

Ruoppila, I. 2001. Vanhuus: johdanto. Teoksessa: Lyytinen, P., Korhonen, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. s. 400–407. Helsinki: WSOY.

Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät. Teoksessa: Ranne, K. Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus: Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja D, Muut julkaisut 1/2005. s. 54–61. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa: vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.

Saarenheimo, M. 2003. Merkityksellinen elämä. Teoksessa: Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. s. 44–56. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salonen, K. 2011. Sosiaalinen näkökulmana vanhuudessa. Teoksessa: Kotiranta, T., Niemi, P. & Haaki, R. (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. s. 152–168. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Santamäki Fischer, R. 2008. Att känna sig hel och levande. Tröstens betydelse för upplevelse av åldrandet hos personer över 85 år. Teoksessa: Heimonen, S. & Syrén, I. (toim.) 2008. Kokemus ja kokemuksellisuus ikääntyessä. Oraita 1/2008, 16–17. Ikäinstituutin internetsivut. Saatavissa: <http://www.ikainstituutti.fi/binary/file/-/id/1/fid/154> [viitattu 22.04.2012].

Schweitzer, P. 2007. Muistelutyöstä. Teoksessa: Katsomosta estradille: ikäihmiset kulttuurin tuottajina. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja A. 4:2007. s. 44–68. Lappeenranta: Socom.

Sosionomin (AMK) ydinosaaminen 2001. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston raportti. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Suomi, A. 2003. Puhe- ja tunnetyö seniori- ja vanhustyössä. Teoksessa: Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. s. 122–129. Jyväskylä: PS-kustannus.

Suonsivu, K. 2009. Ikäihmistien hoidon eettisyyden taustat. Teoksessa: Suonsivu, K., Mäkipää, P. & Suominen H. Eettisiä pohdintoja laitoshoidossa. Tampereen kaupungin Tietotuotannon ja laadunarvioinnin julkaisusarja C 11/2009. s. 5–10. Tampere: Juvenes Print Tampereen Yliopistopaino Oy.

Taipale, M. 2007. Ikääntyneiden innostamisen sosiokulttuurisia käytäntöjä. Teoksessa: Hämäläinen, J. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007, 8. vuosikerta. s. 231–245. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura.

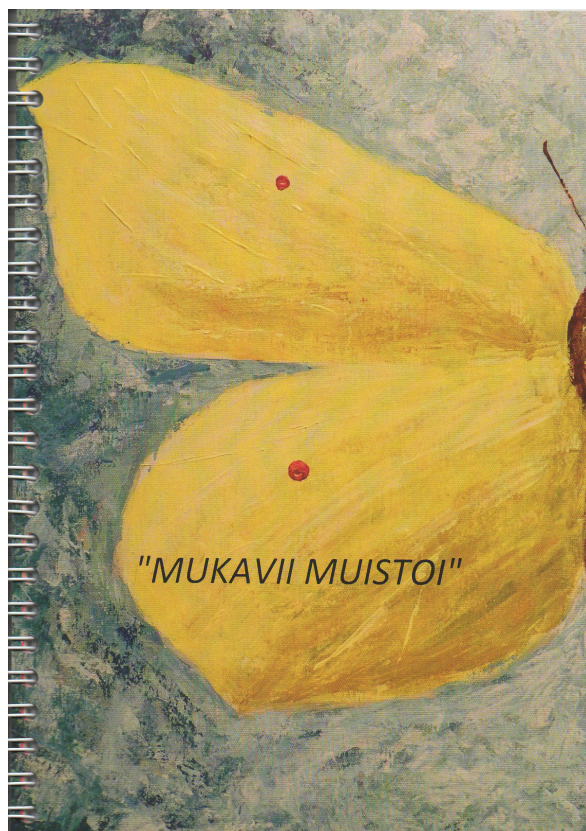
Talvenheimo-Pesu, A. 2009. Ikäihminen ja ympäristö vuorovaikutuksessa. Teoksessa: Mäkinen, E., Kruus-Niemelä, M. & Roivas, M. (toim.) Ikäihmisen hyvä elämä: Ympäristön merkitys vanhustenkeskuksessa. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja A: Tutkimukset ja raportit 1. s. 52–62. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Vanhuus ja hoidon etiikka. 2008. Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan (ETENE) raportti. ETENE-julkaisuja 20. ETENEn internetsivut. Saatavissa: http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=17135&name=DLFE-525.pdf [viitattu 10.8.2012].

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S., Ahonen, P. & Suokas, M. 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes – Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus.

Väestöennuste 2009–2060. 2009. Tilastokeskus. Tilastokeskuksen internetsivut. Päivitetty 30.9.2009. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tie_001_fi.html [viitattu 18.12.2012].

Väänänen, S. 2007. Luovuus ja taide vanhusten hoitotyön mahdollisuutena muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa: Nuutinen, T. (toim.) Elämän ilon välähdyksiä: taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. C, Tiedotteita 24/2007. s. 60–72. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu.

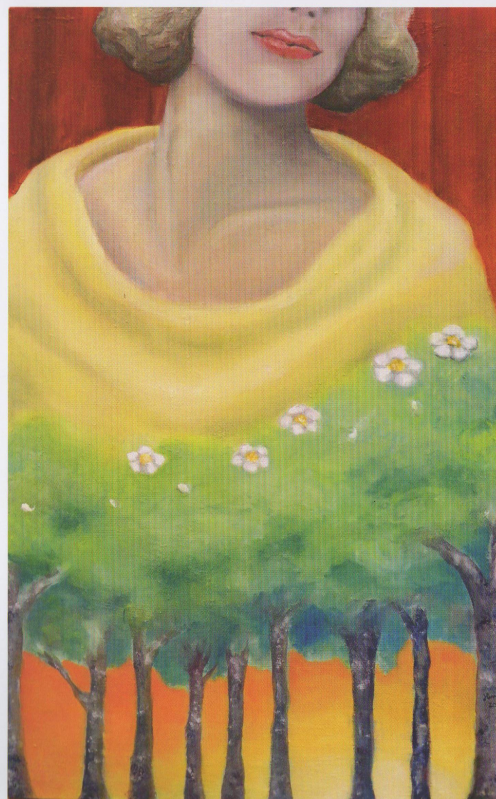
Liite 1/2

Tää huivi on niin tärkeä.

Kun minä olin kesäjuhlissa, ja se nainen mikä siellä oli, se oli niin mukava. Ja se sanoi, että ton naisen kaulaan minä haluan sen huivin. "Tämä huivi on valittu sinun väreihin." Ja niin mie sain tän huivin.

Kun lähettii tänne, ni mie sanoin, et laittakaas mulle tää huivi kaulaa.

Tästä keltasesta tulee niin lämmin olo.

Äidil oli aina kiire, ku meit ol iso perhe.

Ja sit ku hää otti joskus syliin ja tuuditti. Ja sit ku siihen nukahti. Ni se on minust mukavaa. Ku hää tällee vähän heilutti.

Ja sitte ku äitillä oli maailman kauneimmat hiukset. Ainaki meijän mielestä.

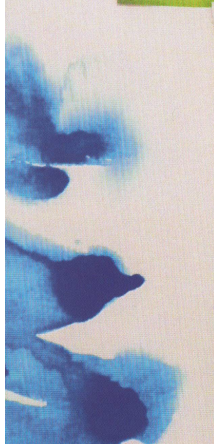
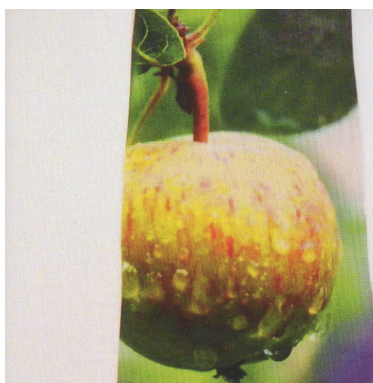

Meit oli viis tyttö, ja sitte ku meille tuli vielä pikkuveli, ni se ol sit meille kaikille rakas.

Sit sille ei kelvannu kukaa muu viejäksi päiväunille, ku mie kerroin aina oman pään juttui sille. Mie oon aina sillee kertonu, etten mie kirjasta. Miun piti sitä nukuttaa.

Sängynraossa ol käsi ja se ei meinant nukkuu millää. Se tahto kuunnella aina, miun ois pitäny jatkaa. Mukavii muistoja.

Niin hyviä omppuja oli. Neljä omenapuuta. Meille kaikille tytöille isä ol istuttanu omat.

Niitä syötti sinänsä ku ol makeita omenii, ja sitte äiti teki piirakkaa.

Liite 1/4

Äiti teki melkein aina sinisestä
kankaasta vaatteet.

Hän oli kyllä rakas minulle.

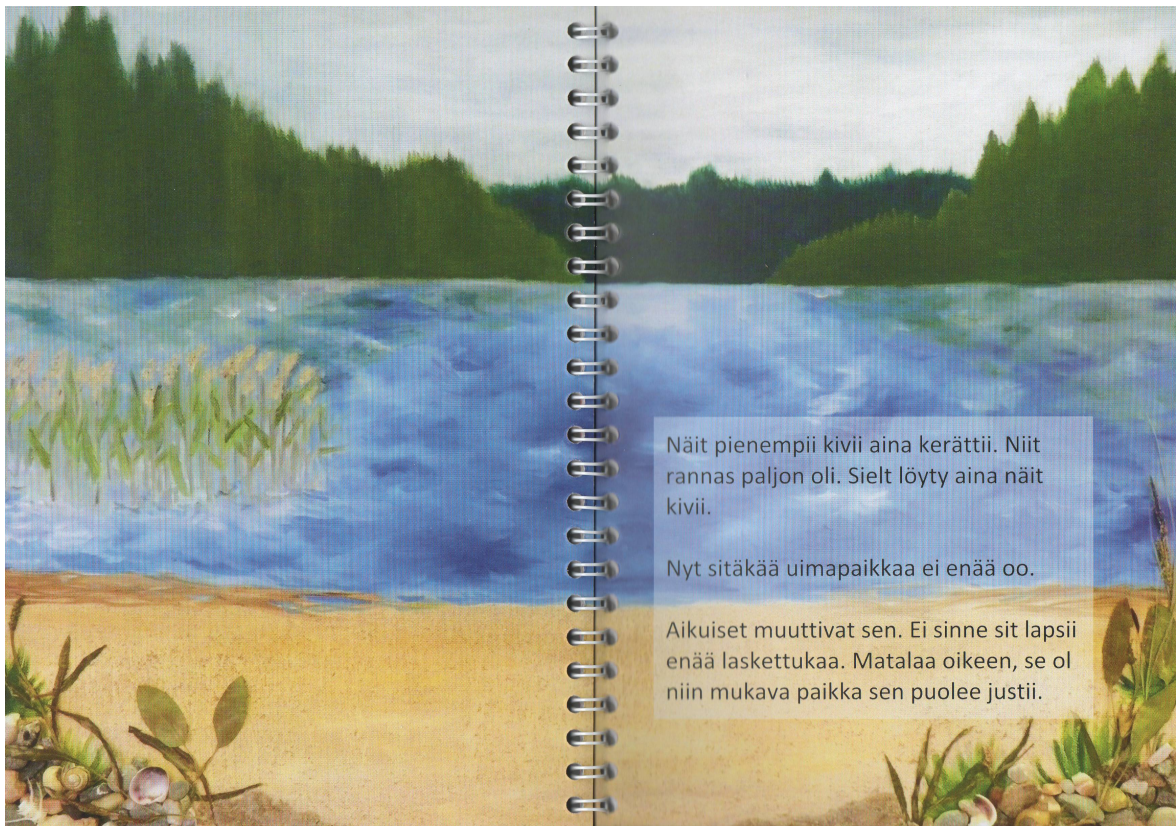
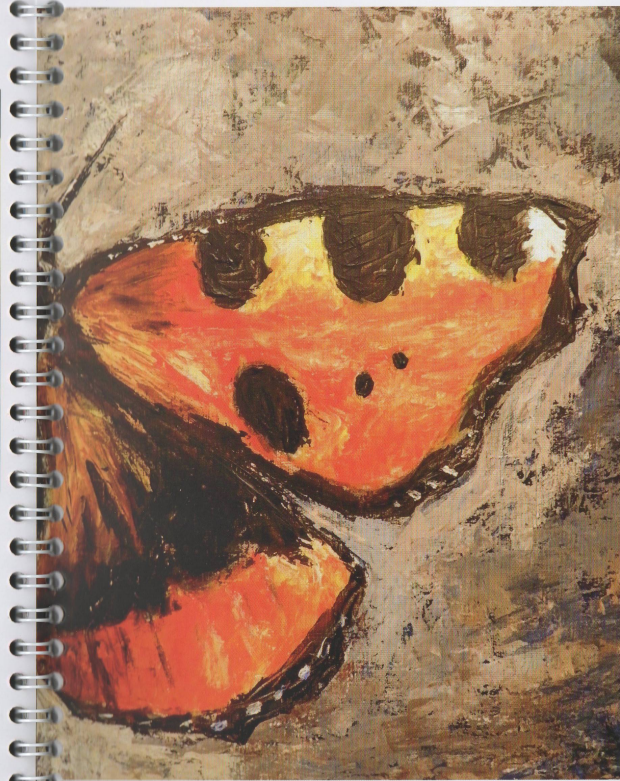

Siel oli isot kalliot, missä aina
kuljettiin. Ja sit siel ol kalliois oli
semmosii koperoita. Siel ol hyviä
marjoja, kasvo siel. Kerran löydettiin
lakkoi.

Me oltiin kesällä aina siel meijän sukulaisis. Sit siel ol hevonen, ja mie opin ratsastammaa hevosella. Emmie yhtää pelänny, ku se ol vanha tamma.

Näit pienempii kivii aina kerättii. Niit rannas paljon oli. Sielt löyty aina näit kivii.

Nyt sitäkää uimapaikkaa ei enää oo.

Aikuiset muuttivat sen. Ei sinne sit lapsii enää laskettukaa. Matalaa oikeen, se ol niin mukava paikka sen puolee justii.

Oon iteki tykänny laittaa ruokaa aika paljo. Isä sano aina miulle, et kato mitä siel on. En mie osaa. Kyl sie osaat, syötty on aina tullu kaikki. Sie laitat hyvempää ruokaa ku mummo. Nii mie tein sitte.

Se oli kyl sellanen kohteliaisuus, ku olis silittäny tukkaa.

Myö aina perjantaina harvoitii pihaa. Raputki piti olla aina puhtaana. Ja siihen ylös myö tytöt virkattii tolzilla semmonen pikkunen matto. Monta kertaa ajatellu, et onkohan se viel siinä vai.

Sinne on varsinkin keväällä niin kaihoisa ikävä. Kotipaikka, kotimökkerö, joka siellä on. Se on miul jotenki ikäni siel sielun silmissä.

